

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

15e JAARGANG

No 1

JANUARI 1965

JURISPRUDENTIE VAN DE ZWITSERSE RECHTBANKEN IN ZAKE ONWETTIGE NASLAG VAN MUNTSPICIËN

Te allen tijde zijn er valse munten geweest. Min of meer vakkundig maakten zij gangbaar geld na in de hoop dit vervolgens uit te geven. Reeds in de oudheid hebben wetgevers in het strafrecht bepalingen aangebracht met het oogmerk het vervalsen van geld strafbaar te stellen. De rechter hoefde zich tot voor kort

slechts bezig te houden met namaak van muntspiciën die wettig betaalmiddel waren.

Sinds de Eerste Wereldoorlog en de daaropvolgende monetaire devaluaties echter hebben zich nieuwe problemen voorgedaan, die de rechter niet terstond duidelijk voor ogen stonden. Thans, zoals wij in het hierna volgende zullen aantonen, is de situatie uit juridisch oogpunt aanmerkelijk verhelderd. De tegenwoordige rechtspraak heeft oplossingen gevon-

De redactie van de Geuzenpenning heeft de heer Colin Martin, voorzitter van de Société Suisse de Numismatique en beheerder van het Cabinet des Médailles te Lausanne, die tevens als advocaat verschillende vervalsingszaken heeft behandeld, terwijl hij juridische adviezen heeft gegeven aan het A.I.N.P., het verbond van handelaren in munten, bereid gevonden een artikel te schrijven over de Zwitserse jurisprudentie inzake het vervaardigen en verkopen van valse munten. De Zwitserse rechtspraak is ook voor de Nederlandse lezers in zoverre van belang, dat hij geheel afwijkt van de onze. Met name het in beslag nemen van valse munten, ook wanneer ze te goeder trouw als echt zijn aangeboden, uitsluitend op grond van het feit dat zij de openbare orde in gevaar dreigen te brengen, is een geheel nieuw element.

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin
Dr. H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning
Amsterdam

den in overeenstemming met de huidige feitelijke situatie.

Nog in het begin van de twintigste eeuw nam een staat die zijn geld devalueerde de oude gangbare muntstukken uit de omloop om ze door nieuwe te vervangen. Wij numismaten zijn vertrouwd met het verschijnsel van overgeslagen geldstukken, ontstaan doordat de munt inderhaast voor de hermunting uit de omloop genomen geldstukken gebruikte, zonder ze op te smelten.

Tijdens de monetaire crisis van de jaren 1914—1918 was hermunting niet mogelijk, laat staan het innemen van ongeldig verklaarde geldstukken. Een aantal jaren lang overzagen de regeringen de met het devalueren van hun geld door hen geschapen situaties nauwelijks. Men ging voort de vroegere munten als geld te beschouwen, dat echter door de nieuwe muntwet een andere, en wel hogere waarde gekregen had dan daarop was aangegeven. Met andere woorden, gedurende meer dan tien jaar bleven de regeringen hun oude aanmuntingen officieel gangbaar geld noemen, ondanks het feit dat de op dit geld aangegeven waarde afweek van de officieel voorgeschreven koers. Later verloor die koers zijn verplicht karakter, hetgeen betekende dat de genoemde geldstukken nog slechts goederen waren met een in de beursnotering opgenomen waarde.

Vermindering van het aanbod op de markt van gemunt goud had al snel tot gevolg dat oude goudstukken een relatieve waardevermeerdering ondergingen, hetgeen vervalsers er vanzelfsprekend toe bracht deze oude muntstukken na te maken, waarbij hun winst bestond uit het agio, d.w.z. het verschil tussen de intrinsieke en de op de beurs genoteerde waarde. Door deze vervalsers werden met de moderne reproductie- en aanmuntingstechnieken de meeste Europese gouden munten nagemaakt, hetgeen

hun grote winsten opleverde. De reacties hierop waren tweërlei: enerzijds zagen de regeringen zich in hun soevereiniteit aangetast — een van de beweegredenen tot het strafbaar stellen van geldvervalsing —, anderzijds, en dit is van veel groter belang, zagen de bezitters van munten zich benadeeld in die zin dat de grote toevloed van vervalsingen een daling van de waarde van hun munten tot gevolg had. Voorts waren het de beoefenaars van de numismatiek die van meet af aan aanstoot hebben genomen aan deze namaak, die grote wanorde in hun vak stichtte.

De rechtspraak, met name in Zwitserland, tastte in het begin in het duister. Uitgaande van de munt zelf stelde de rechter aanvankelijk vast dat een ongeldig verklaarde, dat wil zeggen gedevalueerde munt haar geldelijk karakter verliest en dat dientengevolge het namaken daarvan geen vervalsing van geld is. Deze weinig bevredigende oplossing lokte talloze reacties uit, hetgeen de rechter er toe bracht de kwestie nader te bezien: het resultaat hiervan was dat men ongeldig verklaarde munten op een lijn is gaan stellen met waren.

Sedertdien nam de rechtspraak aan dat genoemde namaak onder het begrip vervalsing van waren viel, in alle Europese wetboeken van strafrecht een strafbaar feit.

Nadat deze ruime opvatting van het begrip waren eenmaal door de rechtspraak aanvaard was, bracht de bestraffing van deze 'valse munterij' nieuwe moeilijkheden met zich mee. In feite heeft men, met name wat Zwitserland aangaat, geen vat op de vervaardigers van deze vervalste waren, aangezien dezen zich voor het merendeel in het buitenland bevinden, maar uitsluitend op hen die deze vervalste waren in omloop brengen. Nu is het in het verkeer brengen van vervalste waren een feit, dat alleen strafbaar is bij opzet. Het komt na-

tuurlijk voor dat men te goeder trouw deze munten in omloop bracht, d.w.z. zonder van hun valsheid op de hoogte te zijn. In andere gevallen wist degene die ze in omloop bracht heel goed wat hij deed, maar meende zich van alle schuld te kunnen ontdoen door zijn kopers mee te delen dat het valse munten betrof. Hier stiet de rechter op een nieuwe moeilijkheid. Er is daarop een rechtspraak ontstaan, waarin de volgende redenering werd gevolgd: zelfs indien degenen die nagemaakte stukken verkoopt de koper hiervan op de hoogte stelt, schept hij desalniettemin de mogelijkheid dat de koper, minder scrupuleus dan hij, deze ten nadele van derden als echt te koop aanbiedt. Een dergelijke zaak werd door de federale rechter teruggewezen naar de kantonale rechter, om vast te stellen of bij de vervaardiging opzet of desnoods voorwaardelijke opzet tot bedrog aanwezig was geweest.

In Zwitserland kan de rechter voorwerpen verbeurd verklaren, aan het verkeer onttrekken of vernietigen, óók wanneer er geen bepaalde persoon vervolgd of veroordeeld kan worden, indien deze voorwerpen de veiligheid van personen, de goede zeden of de openbare orde in gevaar brengen. De federale rechter oordeelde dat imitaties van muntstukken als hier genoemd, ook wanneer deze als imitaties in omloop zijn gebracht, door de rechter in beslag kunnen worden genomen omdat zij de openbare orde in gevaar brengen, d.w.z. te eniger tijd de mogelijkheid kunnen scheppen tot bedrog van iemand die ze als echt zou kopen, hoewel zij in werkelijkheid slechts imitaties zijn. Men kan dus thans zeggen dat er twee soorten muntstukken in omloop zijn:

a) de munten die als wettig betaalmiddel door de staat in omloop zijn gebracht en de op het muntstuk aangegeven waarde hebben;

b) de in omloop gebleven munten met een officiële waarde die verschilt van de aangegeven waarde.

Munten van de eerste soort zijn geld, die van het tweede waren. In dit verband zij opgemerkt dat de Zwitserse regering na de devaluatie nog twintigfrankstukken van het vóór de devaluatie geldige type heeft laten namunten; eerlijkheidshalve heeft zij op deze nieuwe aanmuntigen de letter L (= lingot, baar geld) laten zetten. Eveneens moge men zich herinneren dat Zwitserland na de devaluatie het plan had nieuwe goudstukken van vijftigfrank en vijftig frank in omloop te brengen, in overeenstemming met de nieuwe muntwet. Deze muntstukken zijn inderdaad aangemunt maar allen in de kelders van de regering gebleven, om redenen die de gewone burger, hoe ter zake kundig ook, ontgaan.

Uit het voorgaande volgt dat het namaken van gangbaar geld gestraft wordt op grond van bepalingen met betrekking tot valse munterij, terwijl het namaken van ongeldig verklaard geld gestraft wordt op grond van bepalingen met betrekking tot het vervalsen van waren; in het systeem van het Zwitserse wetboek van strafrecht een bijzondere vorm van het delict van oplichting. Dit onderscheid is van belang omdat oplichting een van de delicten is ter zake waarvan aan een verzoek om uitlevering kan worden voldaan. Tot voor kort had de Zwitserse rechter slechts gevallen ter beoordeling gekregen waarbij sprake was van imitaties van buitenlandse muntstukken; onlangs echter kreeg het gerechtshof van Zürich een zaak ter beoordeling van een vervalser die oude Zwitserse muntstukken van honderd, twintig en tien frank had nagemaakt. Na in zijn arrest er aan herinnerd te hebben dat muntspeciën, onbevoegd aangemunt in andere dan staatsondernemingen, nagemaakte en

vervalste waren zijn, paste het niettemin de strafbepalingen met betrekking tot de valsemunterij toe op grond van een uitdrukkelijke bepaling van de federale muntwet, die in 1952 bij de herziening van de wet van 1931 werd ingevoerd. Deze komt er op neer dat in Zwitserland, uit straf-rechterlijk oogpunt, het namaken van niet meer gangbaar Zwitsers geld (waren) niettemin een misdrijf is vallende onder de bepalingen met betrekking tot het vervalsen van geld. Hieruit blijkt dat althans in Zwitserland de rechter niet alleen strafrechtelijk veroordeelt wegens het namaken van gangbaar geld, maar ook wegens het namaken van oude munten. Voorts kan het in het verkeer brengen van imitaties van ongeldig verklaarde muntspeciën gestraft worden indien opzet bewezen is. Voorwaardelijke opzet wordt eveneens gestraft, dat wil zeggen het in omloop brengen van kopieën die uitdrukkelijk als zodanig worden aangeboden, wanneer het risico bestaat dat de koper minder eerlijke bedoelingen heeft. Tenslotte kan de rechter onder alle omstandigheden, zelfs bij afwezigheid van enig misdrijf, deze imitaties van oude muntstukken in beslag nemen op grond van de bepalingen ter bescherming van de openbare orde en de goede zeden. Waar thans de numismaat en met name de munthandel tegen genoemde imitaties van oude munten beschermd zijn, is het zaak dat zij voortaan des te voorzichtiger te werk gaan bij de beoordeling van munten die zij ten verkoop aanbieden. Indien het namaak betreft, ook al wordt dit vermeld, bestaat er risico dat de justitie ze in beslag neemt. De enige manier om dat te vermijden is ze te voorzien van een klop ('kopie' of 'naslag'); alleen dan is de numismaat volledig voor het risico van inbeslagname door de justitie gevrijwaard.

COLIN MARTIN
(vertaling TH. CORNIPS)

DE UTRECHTSE MUNTMEESTERS VAN ROMOND

De familie van Romond heeft tussen 1593 en 1738 niet minder dan 16 muntmeesters opgeleverd. Zij stammen allen af van Gerard van Romond, burger van Deventer, die in 1561 huwde met Aaltje Arends van Heethuizen. De oudste zoon uit dit huwelijk, Arend, was muntmeester van Zwolle (van 1593 tot 1628), maar had geen mannelijke nakomelingen; zijn halfbroer Jan (ex Aaltgen Wijntgens) werd op 6 december 1574 te Deventer gedoopt en huwde aldaar op 23-8-1603 met Margaretha Vos. Na haar dood hertrouwde hij in 1617 met Wynne Wijntgens, de weduwe van de Oostfriesse muntmeester Jacob Stalpert van der Wiele. Deze Jan was eerst muntmeester van Oost-Friesland, in 1619 ook van Bentheim-Tecklenburg-Steinfurt, en volgde in 1628 zijn halfbroer op als muntmeester van Zwolle, welk ambt hij waarnam tot 1646. Uit zijn eerste huwelijk had hij drie zonen, Gerrit, Derk en Arent. De oudste zoon, Gerrit, was muntmeester van Oostfriesland tot 1634, en werd toen opgevolgd door zijn broer Derk, die tot 1649 in Emden werkzaam was, en vervolgens tot zijn dood (Enkhuizen, 16-7-1652) als muntmeester van West-Friesland fungeerde. De jongste broer, Arent, was muntmeester van Zwolle. De West-Friesse muntmeester Derk van Romond had vier zonen die de familie-traditie voortzetten en allen muntmeester werden: Gerrit in West-Friesland, Jan in Utrecht, Diederik in Overijssel en Arnout weer in West-Friesland. We zullen ons nu verder tot de Utrechtse tak beperken. Deze Jan werd op 30 augustus 1642 te Emden geboren, uit het huwelijk van zijn vader Derk met Pietertje Schuirmans Petersdr. (ex Annigje Alberts). Hij huwde te Amsterdam op 8 november 1672 met Maria Sieu-

*Jan van Romondt, muntmeester van Utrecht, door G. ter Borch, omstreeks 1672.
Coll. Mevr. van Romondt Vis-Royaards, 's-Gravenhage*

werts Oudt, dochter van Sieuwert Jans Oudt en Elsje Joosten van Boeckholt, gedoopt te Amsterdam op 4-2-1649 en overleden te Utrecht op 26-7-1722. In 1679 wordt hij muntmeester van Utrecht welk ambt vacant was sedert het ontslag van Mr. Adriaan van der Heyde in 1677. Hij

overleed te Utrecht op 20-2-1710. Zijn muntmeesterschap was zeer produktief, onder zijn beheer werden geslagen:

3 714 920 gouden dukaten (de tiende muntbus, onbekend aan Besier, verantwoordde 190 120 dukaten)

623 370	dukaton
1 731 965	zilveren dukaten
93 090	rijksdaalders
615 389	leeuwendaalders (1679—1700)
1 187 950	daalders (1685—1693)
432 085	prov. drieguldenstukken (1681—1689)
148 305	prov. guldens
8 815	prov. halve guldens (1682)
489 370	nederlandse drieguldenstukken
310 568	nederlandse guldens
2 616 690	rijderschellingen (1679—1691)
3 412 965	scheepjesschellingen (1700—1707)

Bovendien sloeg hij als muntmeester van de stad Utrecht nog een groot aantal koperen duiten, in de periode 1681 tot 1689.

Van hem bestaat een buitengewoon fraai portret, omstreeks 1672 door Gerard ter Borch geschilderd. Het bevindt zich in particulier bezit, en dank zij het Iconografisch Bureau te Den Haag beschikken we over de hier afgedrukte foto van het 43 × 34 cm grote paneel. Voor haar welwillende toestemming tot publicatie betuig ik de eigenaresse hier gaarne mijn dank. Uit het huwelijk van Jan van Romond en Maria Oudt werden drie zonen geboren, Cornelis (13-8-1673), Diederick (21-5-1676) en Sibertus. Deze laatste, gedoopt te Utrecht op 13 mei 1684, volgde zijn vader op als muntmeester van Utrecht; zijn benoeming vinden we in de Staten-resolutie van 19/29 maart 1710. Op 3 juli van het zelfde jaar legde hij voor het eerst de vereiste eed af, en de beëdiging werd herhaald op 13-4-1718, 30-9-1720, 9-7-1726, 1-9-1727, 11-9-1728, 26-1-1730 en voor het laatst op 16-11-1731. Hij overleed te Utrecht op 3 maart 1732. Voor de eerste maal huwde hij te Utrecht op 25 november 1710 Alarda Cornelia van Bronckhorst; na haar dood trouwde hij even-

eens te Utrecht op 5 december 1719 met Maria van Muiden. Uit zijn eerste huwelijk had hij één zoon, Johan van Romond, gedoopt te Utrecht op 9 juli 1714. Deze was bij het overlijden van zijn vader slechts 17 jaar oud. Men vond hem kennelijk nog te jong om als muntmeester op te treden. Op 8 maart 1732 werd een buitenstaander in het muntvak, de uit de Oost gerepatrieerde Mr. Hendrik Maurits Eyk, tot muntmeester benoemd. Deze kreeg echter op 10 september 1734 op eigen verzoek eervol ontslag, en de jonge Johan van Romond werd nu kennelijk oud genoeg bevonden om het ambt van zijn vader en grootvader te bezetten. Op 10 september 1734 werd hij benoemd, en op 29 oktober 1734 beëdigd. Vier jaar later, bij de opening van de muntbus in 1738, bleken de guldens van dat jaar te licht van gewicht, en de jonge muntmeester vroeg ijlings ontslag, hetwelk hem eervol werd verleend. Later zal J. C. Novisadi zich in zijn „Deductie” beklagen dat hij voor een veel geringer feit aanmerkelijk minder schappelijk werd behandeld! Johan van Romond was gehuwd met zijn volle nicht Alarda Cornelia van Romond, dochter van zijn oom Diederik, geboren te Utrecht op 15-12-1713. Hij bleef te Utrecht wonen, waar hij 15 juli 1790 overleed.

De drie Utrechtse van Romonds voerden hetzelfde muntmeesterteken dat ook elders door de familie werd gebezigd, de vijfbladige rozet. Zij ontleenden dit teken aan hun familiewapen, dat beschreven wordt als „in rood drie zilveren rozen (2—1) gescheiden door een zilveren dwarsbalk”. Het muntmeesterteken ontbreekt op de daalders, op de guldens en drieguldenstukken, en op de scheepjesschellingen. Op de voor de stad geslagen duiten komt evenmin een muntmeesterteken voor.

H. J. VAN DER WIEL

BINNENLANDS NIEUWS

Van de heer Beuth ontvingen wij het volgende schrijven, gericht aan de minister van financiën:

6 november 1964

Excellentie,
Ingesloten doe ik u toekomen twee overdrukken van artikelen gepubliceerd resp. in „Economisch-Statistische Berichten” d.d. 9 september jl. en „Elseviers Weekblad” d.d. 10 oktober jl., waarin argumenten zijn gegeven voor wijziging van de Muntwet *).

Wanneer u met mij van oordeel zijt, dat in de komende jaren inflatoire tendenzen weleens hun stempel op onze nationale economie kunnen blijven drukken dan is, mede gezien de schaarste van het zilver (die in de afgelopen jaren reeds tot een belangrijke prijsstijging van dit metaal heeft geleid) op langere termijn rekening te houden met een verdere prijsstijging van dit metaal. Vervanging van onze zilveren guldens op het moment dat de intrinsieke waarde de nominale waarde zou benaderen houdt

1e het gevaar in, dat de tijd ontbreekt tijdig voor vervanging zorg te dragen en

2e dat de winst, die nu nog aan de Staat toe kan vallen, geheel verloren gaat wanneer het publiek het zilvergeld uit de circulatie achter gaat houden en dit te zijner tijd laat omsmelten.

Het aanmunten van 142.000.000 guldens zal vele jaren in beslag nemen, ook al omdat het vervangende munt-nikkel niet in voldoende mate kan worden aangekocht. Aannemende, dat een tijdsverloop van ± 10 jaar nodig is voor geleidelijke vervanging van de zilveren gulden en een wijziging van de Muntwet eveneens enkele jaren voorbereiding zal vereisen, wil mij spoedige overweging van mij-

ne voorstellen in het landsbelang gewenst voorkomen.

Daar deze aangelegenheid naast zuiver financiële en monetaire ook culturele en internationale zijden heeft (met name ten aanzien van invoering van gedenkmunten) heb ik mij veroorloofd afschrift van mijne artikelen en van dit schrijven te doen toekomen aan uw collega's van Algemene-, Economische-, Binnen- en Buitenlandse Zaken en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Met verschuldigde eerbied,
LOD. S. BEUTH.

*) Overdrukken van deze artikelen zijn aan de leden van het Genootschap toegezonden.

VEILING

Op 28 en 29 september hield J. C. A. Loon te Rijswijk een munt- en penningveilig in het gebouw van de Haagse Dierentuin. De aangeboden collectie van 1138 nummers was in een royaal uitgevoerde catalogus beschreven. Doordat ditmaal een andere verdeling van kosten dan tot nu toe hier gebruikelijk werd toegepast, waarbij de kopers 20% opgeld betaalden, de verkopers echter slechts 10%, is een vergelijking van de prijzen met die van voorafgaande veilingen niet geheel zuiver.

De helft van het materiaal werd gevormd door Nederlandse munten, die, in overeenstemming met de voortdurend toenemende vraag, grif werden verkocht voor prijzen, die in het algemeen de gegeven taxaties niet ver te boven gingen. Onder de buitenlandse munten vormde de fraaie collectie pauselijke munten van H. Winters Mzn. een bijzondere attractie, waarvoor ook buitenlandse handelaars present waren. Hier werden dan ook de schattingsprijzen meestal overtroffen. Vooral de zeldzaamheden brachten veelvouden van de taxaties op (het hoogste kwam no 879 met f 19.000), een verschijnsel dat trouwens momenteel op bijna iedere auctie in Europa te constateren valt.

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

De najaarsvergadering van het Genootschap heeft plaats gehad op 24 oktober: het was ditmaal, ter reciprocering van de bijeenkomst te Enschedé in 1961, de gast van de Verein der Münzenfreunde in Westfalen op het Huis Welbergen bij Burgsteinfurt. De bijeenkomst was zowel van Nederlandse als van Duitse zijde bijzonder druk bezocht.

De maaltijden en de wetenschappelijke voordrachten werden op Welbergen gehouden, waar ook door de gastheren een kleine tentoonstelling van diverse numismatica was ingericht. De bijeenkomst werd onderbroken voor een gemeenschappelijk bezoek aan het fraaie kasteel Burgsteinfurt, waar in het bijzonder de middeleeuwse slotkapel en ridderzaal de aandacht trokken.

Het programma omvatte drie voordrachten. Dr H. J. van der Wiel sprak over „Duitse stempelsnijders en muntmeesters in Nederlandse dienst”. Hij behandelde vooral de loopbaan van de uit Duitsland afkomstige muntofficieren die in de 18e eeuw de Utrechtse en andere munten hebben bediend: de bekende Holtzhey's afkomstig uit Ulm, de kosmopolitische L. Natter, de uit Stettin naar Utrecht gekomen Novisadi's en de uit Kleef gevluchte Marmé en diens zoon. Verder vestigde hij de aandacht op de rol die de bekende muntmeester-geslachten Wijntgens en Van Romond met hun aangetrouwde verwanten tegelijk in het Oosten van ons land en in West-Duitsland hebben gespeeld. Dr H. Enno van Gelder sprak, in het bijzonder ten behoeve van de Duitse aanwezigen, over „Het Nederlandse muntwezen ten tijde van de Republiek”. Hij lichtte de typische eigenaardigheden van deze periode met

behulp van lichtbeelden toe: het verschil in beeldenaar en omschriften tussen op voorschriften van de Staten-Generaal berustende algemene soorten en door individuele provincies uitgegeven bijzondere soorten; de positie van de zes steden met muntrecht, die aanvankelijk op de Westfaals kreis georiënteerd geleidelijk in het Nederlandse stelsel geïntegreerd werden; de wijze waarop door overneming van provinciaal Hollandse regelingen in de 18e eeuw een feitelijke eenheid in het muntwezen tot stand kwam.

Tenslotte sprak Prof Dr P. Berg-haus, wederom met lichtbeelden, over „Friese runenmunten”, naar aanleiding van een in Oost-Friesland gevonden vroeg-middeleeuwse imitatie-solidus waarop een tekst in runen-tokens voorkomt. Hij bracht dit stuk in verband met twee vergelijkbare stukken resp. in het Brits Museum te Londen en in het Fries Museum te Leeuwarden, en ging uitvoerig in zowel op de inhoud van magische teksten in runen als op de van Romeinse goudstukken afgeleide, maar op het onherkenbare af verbasterde voorstellingen. Hij concludeerde dat deze stukken waarschijnlijk in Fries gebied vervaardigd zijn en toonde, mede door vergelijking met overeenkomstige voorstellingen op Skandinavische gouden bracteaten, aan, dat deze imitaties bestemd waren om als amuletten gedragen te worden.

Tijdens een onderbreking kwamen de beide verenigingen ieder afzonderlijk in huishoudelijke vergadering bijeen. In die van het Genootschap herdacht de voorzitter de overleden leden: Mr A. J. Guépin, F. van Heesvelde, Dr Ir F. Kurris en J. W. M. Schneiders. Na goedkeuring van de notulen werden tot lid benoemd: A. M. van Geel te Calgary (Canada), M. de Jong te Rotterdam, J. C. van der Wis te Groningen en Mr J. H. Wijsman te Wassenaar.

Bij de rondvraag kwam o.a. ter sprake het ontwerp van een administratiekaart voor een gemiddelde verzameling Nederlandse munten.

PUBLIKATIES

Onlangs is een vierde deel verscheen van het door P. Ch. de Vries opgezette *Compendium van de munten der Zeven Verenigde Nederlanden*, waarin de initiatiefnemer zelf Groningen (de stad, de Ommelanden en de provincie) behandelt en Dr H. J. van der Wiel de provincie Friesland. Het verscheen in dezelfde pretentieloze uitvoering als de vorige delen, terwijl de inhoud in toenemende mate aan de behoefte van de verzamelaar voldoet.

Het is te hopen, dat vele onjuistheden en onvolledigheden van Verkade, die allang in tijdschriftartikelen zijn rechtgezet, nu zij gemakkelijk en over-

zichtelijk verwerkt zijn, eindelijk hun invloed zullen verliezen.

Een vijfde en laatste deel, bevattend Deventer, Kampen, Zwolle, Nijmegen enz. wordt in het voorbericht aangekondigd.

H. E. v. G.

In de Aula-reeks verscheen onder de titel *Geld. Aspecten van het gebruik, het najagen en verspillen* een bundel essay's die eerder waren gepubliceerd als jubileum-uitgave van de Brabantse Bank Lentjes en Drossaerts te 's-Hertogenbosch. In een enigszins speelse vorm, die voor een feestbundel past en die het werkje voor de niet-deskundige tot aantrekkelijke lectuur maakt, hebben twee economen, een socioloog, een psycholoog, een letterkundige, een ethicus en een filosoof gedachten over de rol die het geld speelt in de menselijke samenleving neergelegd.

PRIJSVRAAG VAN TEYLER

Directeuren van Teyler's Stichting en de leden van Teyler's Tweede Genootschap hebben besloten voor het jaar 1965 de volgende prijsvraag uit te schrijven.

Verlangd wordt een algemene beschouwing over de oorsprong en ontwikkeling van de „prijspenning" in Europa tot aan het einde van de 18e eeuw.

Toelichting: het gebruik speciale prijs- of beloningspenningen te doen vervaardigen, die door overheden, instellingen of genootschappen werden uitgereikt ter bekroning van bijzondere prestaties op het gebied van kunst, wetenschap, landbouw, nijverheid enz. schijnt terug te gaan tot het einde van de 16e eeuw en heeft vooral in de 18e eeuw een grote verbreiding gevonden. De uit 1781 daterende penning van Teyler's Tweede Genootschap is een voorbeeld uit vele.

Bedoeld wordt niet een systematische beschrijving van de uitgegeven penningen, doch een algemene schets van de ontwikkeling van het genre in zijn cultuurhistorische samenhang, waarbij zowel aan de motieven, die tot de keuze van penningen als beloning hebben geleid als aan de vormgeving van de penningen aandacht worde besteed.

Algemene literatuur over het onderwerp bestaat nauwelijks (enkele korte beschouwingen: A. Blanchet in *Manuel de numismatique française* III, 1930, p. 110 en R. Schätzler in *Berliner Münzblätter* 1929, p. 436).

Om voor beoordeling in aanmerking te komen moeten de antwoorden worden ingezonden vóór 1 januari 1968. Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij Teyler's Stichting, Damstraat 21, Haarlem.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secr.: Keizersgracht 448)

155e bijeenkomst op 16 september 1964 — De heer M. J. v. d. Voort vertelde over zijn laatste reis naar Amerika en zijn bezoek aan de Numismatische Conventie te Cleveland. Na dit tweede bezoek bleek het enthousiasme van spreker voor de Amerikaanse techniek van verzamelen, handel drijven in munten etc. aanmerkelijk te zijn bekoeld.

156e bijeenkomst op 14 oktober 1964 — De heer L. S. Beuth hield een lezing getiteld „Naar een Nederlandse Munthervorming.” Zijn standpunt, dat hij ook reeds uitvoerig had uiteengezet in twee tijdschriftartikelen, werd door verschillende aanwezigen aangevallen.

157e bijeenkomst op 12 november 1964 — Drs. A. T. Puister hield een zeer interessante lezing over „Karolingische Munten,” welke hij liet voorafgaan door een historische en genealogische inleiding over het Karolingische Huis. Een stencil, waarop de stamboom van Karel Martel's Huis, was beschikbaar voor de aanwezigen.

Kring 's-Gravenhage

(Secr.: Zeestraat 71b)

149e bijeenkomst op 23 september 1964 — De heer Lod. S. Beuth hield onder de titel „Muntevolutie — naar nieuwe Nederlandse munten” een reeds eerder in enkele tijdschriftartikelen bekend gemaakt betoog ten gunste van wijziging van de bestaande muntreeks. Zijn gedachten gaan uit naar toevoeging van herdenkingsmunten, waarvoor tengevolge van de om economische redenen te verwachten uitbreiding van de reeks denominaties ruimte beschikbaar zal zijn. In de levendige discussie kwamen zowel voor- als tegenstanders aan het woord.

150e bijeenkomst op 28 oktober 1964 — Voor de pauze hield de heer H. IJ. N. Tijssen een beschouwing over „De heiligen en hun attributen in de numismatiek,” geïllustreerd met een groot aantal munten en penningen uit verschillende tijden uit zijn op dit gebied gespecialiseerde verzameling. Daarna werd de tentoonstelling „Munten van de Republiek der Verenigde Nederlanden” feestelijk geopend; voor de leden van de jubilerende Kring was hieraan een wedstrijd verbonden, die de aanwezigen nog geruime tijd in de expositiezaal bijeenhield.

151e bijeenkomst op 25 november 1964 — Dr. H. J. van der Wiel hield een causerie over „Zuid-Afrikaanse munten,” waarin hij op onderhoudende wijze een overzicht van dit onderwerp combineerde met zijn numis-

matische ervaringen tijdens een recente reis naar dit land.

Kring Groningen

(Secr.: Nieuwe weg 12a)

86e bijeenkomst op 29 september 1964 — De heer E. E. Puister sprak over „Muntvondsten in de provincie Groningen”. In een welgedocumenteerd betoog gaf de spreker ons een belangrijk overzicht van de vele muntvondsten, die in onze provincie tot nu toe voorgekomen zijn.

87e bijeenkomst op 21 oktober 1964 — „Muntvervaardiging - vroeger en nu” was het onderwerp waarover de heer J. van der Wis deze avond voor ons sprak. Aan de hand van een zeer mooie collectie dia's vertelde hij ons veel wetenswaardigheden over de muntslag van vroeger en over de wijze waarop dit tegenwoordig in de Rijksmunt geschiedt.

88e bijeenkomst op 24 november 1964 — De hoofdschotel op deze bijeenkomst (de laatste in het jaar 1964) bestond uit een aantal zakelijke besprekingen. Na de pauze liet de secretaris een aantal presentie en andere penningen uit zijn verzameling circuleren, terwijl hij er tevens iets over vertelde.

Kring Brabant

(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

57e bijeenkomst op 8 oktober 1964 — Ditmaal ging de tocht naar het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage. Nadar de heer J. P. Guépin eerst een boeiende inleiding had gehouden over „Edele Stenen” werd deze tentoonstelling vitrine voor vitrine (waarin uitgestald kameeën en intagli 7e eeuw v. Chr. — 10e eeuw n. Chr.) door hem toegelicht.

58e bijeenkomst op 12 november 1964 — In de aula van het Provinciaal Museum, 's-Hertogenbosch, hield Dr. H. H. Zwager een lezing over „Munten en Politiek in het Griekse Westen,” rijk gedocumenteerd met munten en historische gegevens. Een avond, die door de leden zeer op prijs werd gesteld.

Kring Limburg

(Secr.: Sint Hubertuslaan 25)

47e bijeenkomst op 26 september 1964 — Op deze bijeenkomst hield ons lid Dr. J. Menger een kleine causerie over het reinigen van munten, die door de talrijke aanwezigen op hoge prijs werd gesteld. Daarna werd een ruilbeurs gehouden, waaraan door vrijwel alle aanwezigen werd deelgenomen.

48e bijeenkomst op 31 oktober 1964 — Op deze bijeenkomst sprak Drs. J. Sprenger over zijn reis naar Egypte. Hij vertelde over het land en volk zoals het thans is en over zijn persoonlijke ervaringen. Spreker kwam tot de conclusie dat de huidige Egyptenaren

weinig meer binding hebben met de oude cultuur in dat land. Een film opgenomen door Dr. Menger, die toevallig enkele dagen later in Egypte was, illustreerde het betoog van de spreker.

49e bijeenkomst op 14 november 1964 — Op deze zaterdagmiddag bracht een select gezelschap van onze Kring een bezoek aan een munttentoonstelling, die tot Kerstmis gehouden wordt in het prachtige gebouw van de gemeentelijke spaarbank van de stad Aken. Deze fraaie expositie geeft een overzichtelijk beeld van de daalder, die sedert 1519 in de Nederlanden, Frankrijk, Italië, Rusland, Spanje, Oostenrijk, China, Japan en in de V.S. van N.-Amerika werden en nog worden geslagen. De heer Walther, Voorzitter van de Aachener Münzfrende heette de bezoekers uit het „land zonder grens” welkom, waarna Dipl. Ing. Schings een historisch overzicht gaf van het ontstaan van de daalder. Daarna vertoonde de heer Hamacher een mooie film van de stad Aken en haar spaarlustige bevolking. Voorzitter A. Moers dankte ten slotte namens alle deelnemers voornoemde heren alsook de directeur van de spaarbank de heer Jaens, waarna het gezelschap in een gezellig samenzijn bijeenkwam.

Kring Rotterdam
(Secr.: Mr. J. R. Voûte, Postbus 2)

20e bijeenkomst op 14 september 1964 — Met zijn onderwerp „De psychologie van de verzamelaar” hield ons lid Dr. H. J. van der Wiel ons de spiegel der zelfkennis voor. Het door de bij uitstek deskundige spreker geschetste beeld van een verzamelaar viel in zoverre gunstig uit, dat het voortbestaan van een Rotterdamse kring van muntenverzamelaars verantwoord mag worden geacht.

21e bijeenkomst op 6 oktober 1964 — De heer Lod. S. Beuth kwam ons zijn denkbelden over „Hervorming van onze huidige Nederlandse munten” uiteenzetten. Deze voorstellen zijn nader uitgewerkt in een tweetal artikelen, die inmiddels op ruime schaal verspreid werden.

22e bijeenkomst op 3 november 1964 — Ons lid Mr. D. Müller hield een boeiende inleiding over de „Heraldiek”, zoals deze zich van de Middeleeuwen tot op de huidige dag ontwikkeld heeft. Als belangrijke hulpwetenschap van de numismatiek verdient de heraldiek alle aandacht. Van verschillende kanten werden enige interessante voorbeelden ter tafel gebracht.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrandsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf
Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS

GROTE KEUZE IN MUNTEN EN PENNINGEN

*Regelmatig verschijnende prijslijsten worden
op aanvraag gratis toegezonden*

J. C. A. LOON

Erkend Numismaat

HAAGWEG 150
RIJSWIJK (DEN HAAG)

TEL. (070) 980665' Bgg. 119225

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - **AMSTERDAM**

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

**CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS**

World wide subscriber service.
Write for the Company's colorful descriptive publications.
Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem,
Israël.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

**MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS**

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS 1

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”
Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition, linnen band, 30 /—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14 /—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16 /—.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

NUMISMATICA

ROMA

PIAZZA DI SPAGNA 35

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)
545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MÉDAILLES, DÉCORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen
Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

SPINK AND SON, LTD.

5, 6 & 7 KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W. 1. - ESTABLISHED 1772
announce the publication of:

EUROPEAN CROWNS AND TALERS SINCE 1800
by John S. Davenport

This, the first of three volumes, is an amalgamation of the author's "European Crowns since 1800" and "German Talers since 1800".
The combined volume has been brought up to date before reprinting and a new valuation list compiled.

The next two volumes will be published during 1964-65. They will also be revised, and new valuation lists prepared.

Price: 42 Florins -Post free.

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

15e JAARGANG

No 2

APRIL 1965

TEYLER'S STICHTING EN DE NUMISMATIEK

Op 8 april 1778 overleed te Haarlem, 76 jaar oud, de rijke zijdehandelaar Pieter Teyler van der Hulst. Deze gelovige en studieuze man, die zich voor sociaal en wetenschappelijk werk was gaan interesseren, bracht in zijn testament zijn gehele omvangrijke vermogen onder in een Stichting die strekken moest tot heil der mensheid. De praktische weldadigheid werd gerealiseerd door de stichting van Teyler's Hof, een statig klassicistisch gebouw dat aan de Koudenhorn werd opgericht. Anderzijds bestemde hij zijn woonhuis aan de Damstraat, een eenvoudig doch in zijn interieur goed bewaard patriciershuis, thans bekend als het Fundatiehuis, tot een centrum van wetenschappelijke studiën. Zijn verzamelingen, die in hoofdzaak uit tekeningen, prenten en penningen bestonden, bleven daar tot lering van het nageslacht bijeen, terwijl hij tevens voorzag in de uitbreiding van dit museum en de oprichting van een tweetal genootschappen.

Deze ieder uit zes leden bestaande genootschappen kregen tot taak het wetenschappelijk onderzoek te bevorderen zowel door geregelde discussies als door het uitschrijven van jaarlijkse prijsvragen. Het eerste, of Godgeleerde Genootschap, zou verhandelen „alle onderwerpen tot den Godsdienst of de Godsdienstige waarheden en deszelfs Vrijheid in de burgerstaat behorende”; het Tweede Genootschap kreeg de overige de erflater in het bijzonder ter harte gaande takken van onderzoek toegewezen: natuurkunde, dichtkunst, ge-

schiedenis, tekenkunst en penningkunde. Voor de prijsvragen werd een afzonderlijke erepenning voor beide Genootschappen ingesteld.

Reeds zeer spoedig verstrekten Directeuren een opdracht tot het vervaardigen van stempels voor deze erepenningen. Het lag voor de hand dat zij zich hiertoe wendden tot Johan George Holtzhey te Amsterdam, zeker de bekendste en productiefste medailleur van zijn tijd. Hij leverde de bestelde stempels tegen f 1.000,— per stuk af in 1780 en 1781. De penning voor het Godgeleerd Genoot-

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin
Dr. H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning
Amsterdam

schap vertoont de spreuk „Waare Godsdienst-kennis bloeyt door Vryheyd”. In het veld nodigen de naakte Waarheid en de door een Phrygische muts gekenmerkte Vrijheid uit tot een onderzoek van de opengelegene Bijbel. Op de voorgrond symboliseren een gebroken juk en geslaakte boeien de overwinning op de hoofdvijanden van de ware godsdienstkennis, Vooroordeel en Gewetensdwang. Het stadsprofiel op de achtergrond en het stadswapen in de afsnede wijzen op Haarlem als zetel van het Genootschap, terwijl op de keerzijde Teyler's wapen de ruimte voor het invullen van een naam bebroont.

De penning van het Tweede Genootschap symboliseert de samenwerking van de verschillende wetenschappen, uitgedrukt in het, op deze voor geleerden bestemde penning, in het latijn gestelde omschrift „Alle wetenschappen, die op de menselijke beschaving betrekking hebben, hebben een zekere band gemeen”, door op eenvoudige wijze de vijf in het Genootschap verenigde takken van wetenschap in de officiële volgorde naast elkaar te plaatsen: in het midden de Natuurkunde met wereldbol en passer, links van haar de Dichtkunst met een lier en de Geschiedenis lezend in een foliant, rechts de Tekenkunst, niet geheel terecht uitgerust met penseel en palet, en de

*Penning van Teyler's
Godgeleerd Genootschap*

Penningkunde, die een penning uit een voor haar liggend tableau beschouwt (de uitleg in *Vervolg op Van Loon* no. 523 is geheel onjuist). De afsnede is voor een in te vullen naam opengelaten, terwijl de zeer eenvoudige keerzijde de stichter vermeldt.

Beide penningen worden nog thans in goud als bekroning voor de jaarlijks uitgeschreven prijsvragen beschikbaar gesteld en zijn in de loop der jaren verschillende malen uitgereikt, het laatste in 1964 door het Godgeleerd Genootschap en in 1962 door het Tweede Genootschap. In de loop der jaren is trouwens de aktiviteit der Genootschappen in hoofdzaak geconcentreerd op het uitschrijven

en beoordelen van deze in Teyler's testament uitdrukkelijk voorgeschreven prijsvragen. De aanvankelijk wekelijks bijeenkomsten van de leden tot bespreking van godsdienstige en wetenschappelijke vraagstukken zijn reeds lang in onbruik gekomen: behalve de prijsvragen verzorgen de Genootschappen thans jaarlijks een serie lezingen in het gebouw van de Stichting.

Het Tweede Genootschap bestaat uit zes leden, die tegenwoordig ieder één van de vijf voorgeschreven vakken als specialist beoefenen, waarbij de natuurkunde door een physicus en een bioloog vertegenwoordigd is. De

*Penning van Teyler's
Tweede Genootschap*

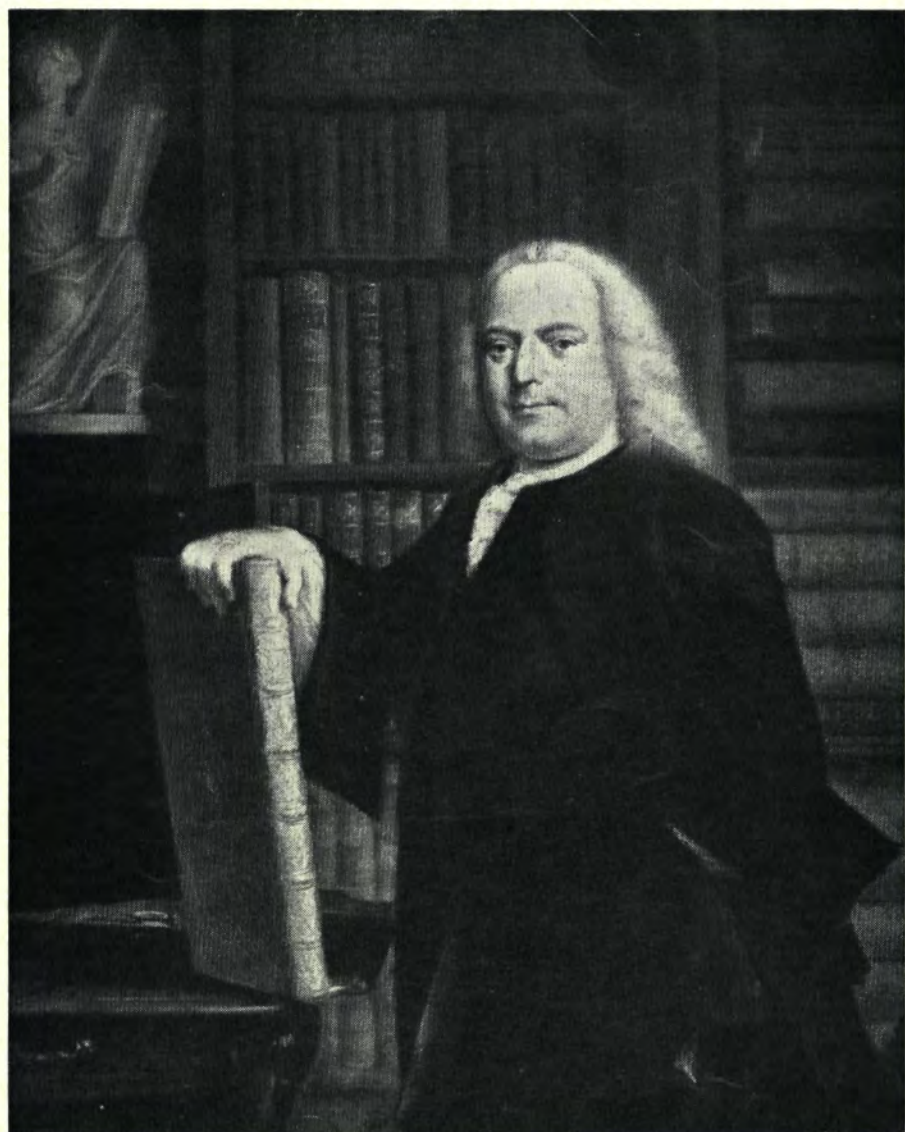
jaarlijkse prijsvragen worden in een vaste cyclus aan elk der genoemde vakken gewijd. Het begrip penningkunde is, overeenkomstig de 18e eeuwse terminologie, van het begin af opgevat in de zin van numismatiek in 't algemeen, zodat reeds de eerste maal dat dit onderwerp aan de orde kwam, in 1782, de vraag werd gesteld „Welk is d'eerste oorsprong van de wapenschilden van families, vorsten en landen, en wanneer zijn dezelve het allereerst gebracht op d'Europese munten, in plaats van de kruisen, waarmede de Christenvorsten, na Konstantijn den Grooten en op deszelfs voorbeeld, hunne munten hebben doen bestempelen?” Een antwoord kwam binnen geschreven door bekende verzamelaar en munthandelaar Pieter van Damme, dat in 1784 werd bekroond, maar tengevolge van strubbelingen tussen de auteur en het Genootschap, tenslotte niet werd gedrukt (het handschrift berust nog in het Museum Meermannno-Westreenianum).

Op de vragen van 1787, toen een beschrijving van de sedert 1579 geslagen Nederlandse munten gevraagd werd (later geheel buiten Teyler om door Verkade gerealiseerd) en van 1792 naar „De vereisten voor een goede gedenkpenning” kwam geen antwoord binnen. Daarop volgde een vraagstelling van meer economisch karakter: „Welke zijn de redenen der verkiezing van goud en zilver tot het representatieve karakter van waarde of rijkdom enz.”, waarop drie antwoorden binnenkwamen, die tezamen in het 11e deel van de Verhandelingen van het Tweede Genootschap werden gepubliceerd: dat van prof. G. Sartorius te Göttingen werd met goud bekroond, de beide andere ontvingen een zilveren penning.

In de volgende kwart eeuw trad de penningkunde op de achtergrond: gewoonlijk werd zij voor de prijsvraag door de natuurkunde vervangen, waarvan de spectaculaire ontwikkeling aller aandacht boeide. Op

de in 1823 gestelde ambitieuze vraag naar de „Geschiedenis van het muntwezen in de Nederlanden van de vroegste tijden tot heden” kwam geen antwoord binnen. In 1841 werd de vraag op aandringen van de Haarlemse verzamelaar K. Kaan, herhaald, maar ditmaal beperkt tot de middeleeuwse munten van onze voormalige graven, hertogen en heren. Thans stond een jong geleerde gereed om deze, ongetwijfeld door het Genootschap onderschatte, enorme taak op zich te nemen: P. O. van der Chijs, conservator van het Penningkabinet der Leidse Hogeschool, die als een der eersten in ons land doordrongen was van het belang van een wetenschappelijk onderzoek van de vaderlandse muntgeschiedenis. Zijn werk werd in voorlopige vorm in 1846 bekroond (de slecht betaalde hoogleraar verkoos een uitkering in geld en verkreeg een zilveren penning, die nog te Leiden bewaard wordt). Het verscheen, zoals bekend, in acht kloeke delen tussen 1851 en 1862. Het behoort uit wetenschappelijk oogpunt tot het beste wat in die tijd op het gebied van de numismatiek werd gepresteerd.

Aangemoedigd door dit eclatante succes schreef het Genootschap, toen het einde van deze publicatie in zicht was, in 1858 een even omvangrijke prijsvraag uit, waarin een wetenschappelijk overzicht van de Nederlandse historiepenningen werd gevraagd. Niemand voelde zich echter geroepen het werk van Van Loon en het onder de auspiciën van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen (thans Kon. Ned. Akademie) verschijnende Vervolg op Van Loon te moderniseren en completeren. De volgende keer werd het dan ook in een geheel andere richting gezocht: in 1863 werden een drietal onderwerpen uit de Griekse numismatiek — ongetwijfeld geformuleerd door de Amsterdamse numismaat J. P. Six, die echter geen lid van het Genootschap was — ter keuze gegeven.

*Pieter Teyler van der Hulst 1702—1778
pastel door T. H. Jelgersma*

Noch hierop noch op de, vóór de ontwikkeling van de moderne archeologie schier onbeantwoorbare vraag naar het in de Merovingische tijd gangbare geld die in 1868 werd gesteld, kwam een reactie. Een succes was weer de prijsvraag van 1873 naar een wetenschappelijk-historische beschrijving van de Noord-Nederlandse gildenpenningen. Bekroond en in 1878 in twee delen met atlas uit-

gegeven werd de degelijke verhandeling van de Leeuwardense advocaat en politicus Mr. J. Dirks, die zich reeds grote naam had verworven door zijn historische onderzoekingen over Friesland, zijn omvangrijke, later aan het Fries Museum nagelaten, collecties en zijn numismatische werken (vooral zijn medewerking

aan het Vervolg op Van Loon).

Aan het stellen van dit laatste onderwerp was wellicht medewerking verleend door de bekwame Haarlemse archivaris Mr. A. J. Enschedé, die in begin 1876 tot lid van het Tweede Genootschap werd benoemd. Hij was een hartstochtelijk verzamelaar van munten, wiens collectie West-Friesland beroemd was. Of hij in het bijzonder vanwege zijn numismatische kennis werd aangezocht blijkt niet en is zelfs niet zeer waarschijnlijk. In het algemeen schijnt men tot dusverre er geenszins systematisch naar gestreefd te hebben specialisten in ieder der in de taakomschrijving van het Genootschap genoemde vakken aan te trekken. Dikwijls maakte althans geen numismaticus deel uit van het Genootschap; vandaar dat ook meermalen dit onderwerp was overgeslagen. Toen langzamerhand echter het Genootschap zijn karakter van algemene discussiegroep had verloren en zijn aktiviteit zich steeds meer tot de prijsvragen ging beperken, werd het regel dat ook de penningkunde steeds door een specialist — gewoonlijk niet te Haarlem gevestigd — werd vertegenwoordigd: Enschedé werd achtereenvolgens opgevolgd door de conservator van het Leidse Kabinet Th. M. Roest, de Amsterdamse verzamelaar J. W. Stephanik, de directeur van het Kon. Penningkabinet A. O. van Kerkwijk, de Haagse verzamelaar Mr. J. W. Frederiks en schrijver dezes.

De volgende prijsvraag werd beïnvloed door het initiatief van het Prov. Utrechtsche Genootschap, dat in deze jaren een beschrijving van de munten van de Republiek op gang trachtte te brengen. Het eerste resultaat hiervan was de in 1874 verschenen monografie van W. J. de Voogt over Gelderland, terwijl J. E. H. Hooft van Iddekinge met Holland bezig was (door diens vroege dood werd dit werk echter nooit voltooid). Teyler gaf zijn bijdrage aan dit streven door de Westfriesse munten

als onderwerp voor de prijsvraag van 1878 te stellen, waarbij zeker Enschedé's voorliefde de keuze van het gewest heeft bepaald. Buiten hem was er echter geen competente kracht voorhanden. Daarna wendde men zich weer tot de penningkunde: in 1883 werd gevraagd een beschrijving van de Nederlandse gedenkpenningen van 1813—1863. Vermoedelijk heeft men hierbij wel op mededinging van Dirks gehoopt, die hiervoor zeker de aangewezen man en door zijn penningkundige aantekeningen in de Navorscher (later gebundeld als Penningkundig Repertorium) alom als kenner bekend was. Inderdaad vatte hij het werk aan: zijn bijdrage werd in 1887 bekroond en in 1889, wederom in twee delen met atlas, door Teyler uitgegeven.

Helaas is dit thans nog onmisbare werk de laatste met goud bekroonde beantwoording van een penningkundige prijsvraag geweest. Met de regelmaat van de klok zijn sedertdien prijsvragen uitgeschreven, waarop echter geen of niet voldoende geachte antwoorden binnenkwamen. De oorzaak hiervan dient zeker niet in de eerste plaats in een verminderde belangstelling voor de numismatiek beschouwd te worden, als wel in de gewijzigde structuur van het wetenschappelijk onderzoek, waardoor in het algemeen de betekenis van prijsvragen als stimulans verminderd is en talrijke andere publicatiemogelijkheden geopend zijn. Het heeft weinig zin de titels van al deze opgaven uitvoerig te vermelden. Meestal werden in overeenstemming met de persoonlijke voorkeur van de betreffende leden van het Genootschap penningkundige onderkerpen gekozen als Rekenpenningen, Portretpenningen, Penningen vóór 1650 vervaardigd, Familiepenningen. Minder vaak kwamen de munten aan de beurt: munten van Holland, munten van Nederland en Koloniën in het algemeen, middeleeuwse muntvondsten. Ongetwijfeld heeft het niet

aan geschikte onderwerpen ontbroken, al zijn mogelijk de dikwijls zeer gedetailleerde voorschriften omtrent de wijze van behandeling niet bevorderlijk voor het eigen initiatief geweest. Het onderwerp van de zo juist uitgeschreven prijsvraag — zie vorig nummer — richt zich dan ook, doordat het noch tot Nederland noch tot de penningkunde in engere zin beperkt is, tot een zo groot mogelijke groep van belangstellenden.

Naast de aktiviteit van de geleerde genootschappen is minstens even belangrijk de ontwikkeling van Teyler's Museum. Het Fundatiehuis zelf, waar nog steeds zowel de vergaderingen van Directeuren als die van de Genootschappen plaats hebben en dat verder bewoond pleegt te worden door een conservator der kunstverzamelingen, was ongeschikt om de door Teyler bijeengebrachte en onmiddellijk sterk uitgebreide collecties ten behoeve van het publiek op te stellen. Weldra werd achter het Fundatiehuis de nog bestaande ovale museumzaal omgebouwd om de collecties en de bibliotheek te huisvesten. Deze door L. Viervant ontworpen en in 1798 geopende zaal is een der weinige voorbeelden van een 18e eeuwse museumruimte die nog vrijwel ongewijzigd als zodanig in gebruik is.

Na Teyler's dood zijn de verzamelingen, dankzij het nagelaten kapitaal dat de genootschappen in staat stelde de voor hun werk benodigde boeken en voorwerpen aan te schaffen, op grote schaal uitgebreid. De bibliotheek vervult, vooral wegens de uitgebreide ruil van tijdschriften en van publicaties van geleerde genootschappen uit de gehele wereld, nog steeds een belangrijke functie in het wetenschappelijke leven. De werkzaamheid van de beheerders heeft de verzamelingen in de loop van de 19e eeuw een uniek karakter gegeven. Beroemd zijn de verzameling tekeningen van oude meesters, waarvoor

de grondslag werd gelegd door de aankoop van de verzameling van koningin Christina van Zweden, de door M. van Marum vooral opgebouwde collecties op het gebied van paleontologie, geologie en mineralogie, de imposante reeks 18e en 19e eeuwse natuurkundige instrumenten. Na een eeuw verzamelen was de ovale zaal met de toevoeging van 1826 en 1838 dan ook veel te klein geworden. In 1885 kwam een grote uitbreiding tot stand: het in pompeuze klassicistische stijl opgetrokken zgn. Nieuwe museum met ingang aan het Spaarne. Hierbij kwamen nog het penning kabinet in 1888 en een tweede schilderijen zaal in 1893.

Het is helaas thans niet meer na te gaan wat tot de oorspronkelijke penningverzameling van Pieter Teyler heeft behoord. Jarenlang schijnt dit onderdeel weinig op de voorgrond getreden te zijn, al zal het evenals de overige reeksen ongetwijfeld bij tijd en wijle zijn aangevuld. Nog bij de opening van het Nieuwe museum in 1885 waren de penningen niet tentoongesteld. Hierin bracht Mr. A. J. Enschedé, in 1876 benoemd tot lid van het Tweede Genootschap, een ommekeer. Hij kreeg gelden toegewezen om op een reeks veilingen omvangrijke aankopen van penningen te doen, en hij schonk al in 1877 zijn eigen collectie Romeinse munten aan het museum. Tenslotte legateerde hij zijn gehele verzameling, waarvan West-Friesland het kernstuk vormt, aan Teyler's stichting. Het is ook aan zijn initiatief te danken, dat maatregelen werden genomen om de numismatische verzamelingen te ordenen en voor het publiek toegankelijk te maken. In 1886 verstrekten Directeuren aan de Leidse numismaticus Th. M. Roest de opdracht het penningkabinet te ordenen en te etaleren. Deze heeft, sinds 1888 met de titel van conservator getooid, zijn taak met grote energie en bekwaamheid uitgevoerd. De ordening kwam

met spoed tot stand en werd neergelegd in een uitvoerige *Catalogue du Cabinet numismatique* die reeds in 1889 van de pers kwam. Een zaal in de nieuwe uitbouw werd voor tentoonstelling van de collectie bestemd: volgens Roest's ontwerp werd deze voorzien van speciale kasten, die tegelijk moesten dienen om de munten en penningen veilig te bewaren en om ze door middel van uitschuifbare met glas afgedekte laden voor de bezoekers toegankelijk te maken. Jammer genoeg beantwoordt deze nog steeds bestaande inrichting niet meer aan de eisen van hanteerbaarheid en zichtbaarheid die tegenwoordig gesteld worden. Roest bleef de verzameling tot zijn dood in 1898 beheren en uitbreiden, de laatste jaren tevens als lid van het Tweede Genootschap. In zijn testament vermaakte hij zijn bijzonder fraaie verzameling Gelderse munten aan de Stichting. Na zijn overlijden werd steeds een afzonderlijke conservator voor het penningkabinet benoemd, de laatste decennia gewoonlijk tevens lid van het Tweede Genootschap. De grote uitbreidingen die de verzameling door de legaten Enschedé in 1896 en Roest in 1898 kreeg werden, evenals de losse aankopen voor de penningverzameling, opgenomen in een tweede door H. M. ridder baronet Speelman begonnen en door A. O. v. Kerkwijk voltooid druk van de *Catalogue*, die uitkwam in 1909. De muntverzameling is sindsdien nagenoeg ongewijzigd gebleven: zij omvat naast de niet zeer belangrijke Romeinse munten van Enschedé en een kleine algemene reeks, als hoogtepunten de verzamelingen West-Friesland van Enschedé en Gelderland van Roest, die beide op hun gebied de volledigste in ons land voorhanden reeksen vormen. De penningverzameling is door de combinatie van de oude reeksen van Teyler, de omvangrijke aankopen van Enschedé en de geduldige aanvullingen van de na hem komende conser-

vatoren, die zolang de middelen van de Stichting dit toelieten voortgingen met completeren, een der omvangrijkste collecties geworden in het bijzonder van Nederlandse penningen uit de 17e, 18e en 19e eeuw (de 16e eeuw en 20e eeuw zijn zwak vertegenwoordigd) waarin menig niet elders te vinden stuk voorkomt.

H. E. v. G.

De bibliothecaris van Teylers Stichting, Dr. R. Lorentz, ben ik bijzonder erkentelijk voor talrijke ongepubliceerde gegevens.

KON. NED. GENOOTSCHAP MUNT-EN PENNINGKUNDE

De penningmeester herinnert eraan, dat volgens besluit van de ledenvergadering de contributie met ingang van 1965 is verhoogd tot f 25.—. Hij verzoekt de leden voor het lopende jaar dit bedrag over te maken of, indien reeds het oude bedrag betaald werd, een aanvullende betaling van f 9.— te doen (postrekening van het Genootschap 31187 te Amsterdam).

PUBLIKATIES

Aan prof. Dr. W. Hävernicks, directeur van het *Museum für Hamburgische Geschichte*, die zijn wetenschappelijke loopbaan als numismaticus begon en vooral als organisator van het onderzoek op dit gebied grote verdiensten heeft verworven, werd ter gelegenheid van zijn 60e verjaardag een jubileumbundel aangeboden *Dona Numismatica Walter Hävernicks zum 23. Januar 1965 dargebracht*. Hierin zijn 33 bijdragen van binnen- en buitenlandse collega's op het gebied van de Middeleeuwse numismatiek verenigd. Van Nederlandse zijde werkten hieraan mede: Dr. H. Enno van Gelder „Münzvaluation in Deventer und Dortmund 1488/1489" en Drs. G. van der Meer: „Some unpublished Anglo-Saxon coins in the Berlin Coin Cabinet".

NOODGELD OP DE RIJN

Een grote bron van welvaart voor ons land is altijd de binnenscheepvaart geweest tussen onze zeehavens en de duitse, franse en zwitserse Rijnhavens. Kort vóór de 2e wereldoorlog voeren jaarlijks meer dan 60.000 nederlandse binnenschepen de Rijn op en af. Hiertegenover stonden 14.000 duitse, 16.000 belgische en enkele duizenden franse en zwitserse schepen. U ziet dus, dat ons aandeel ruim 60 % was.

U zult zich ook herinneren hoe in de oorlogsjaren de bezetters onze rijn-aken vorderden voor de „Operation Seelöwe”, de invasie van Engeland. De boten werden ontkopt, met beton verzwaard en zouden moeten dienen om enkele duizenden tanks over te brengen. De actie werd steeds uitgesteld en later definitief afgelast. Voor ons betekende dit, dat onze binnenscheepvaart bleef zitten met een voor de normale vaart onbruikbare vloot.

Na de oorlog zaten we echter niet alleen met een verminkte vloot. Er waren veel meer problemen. De waterweg was zeer gevaarlijk door de vele gedurende de oorlogshandelingen gezonken schepen, de vernielde bruggen en het deels lamgelegde industriegebied in Duitsland. Reken daarbij de vernielde havens van Rotterdam en U zult het er mede eens zijn, dat de voorwaarden voor opbloei op korte termijn niet al te gunstig waren.

Maar varen is voor ons een noodzaak, een dwang! In de scheepvaartkringen stak men de koppen bijeen; men overlegde met de regering, met de geallieerden en het bleef niet bij confereren. Men voer met wat men had. Men zorgde meer boten geschikt te maken.

Er restte nog een moeilijkheid. De Rijnvaart brengt met zich mede, dat de schipper — dikwijls met heel zijn gezin — en de bemanning één of meer weken over de grens trekt. Na

de oorlog bracht dat het probleem van de voedselvoorziening ter tafel. Een probleem, dat je echt niet kon oplossen door veel mee te nemen, denkt U maar aan brood, aardappelen, vlees en groenten. Een probleem, waar onze geallieerde vrienden wel in wilden helpen door uit legervoorraden rantsoenen te verstrekken, maar dan tegen betaling in dollars. En dat kon onze regering niet goed vinden. De verdiende dollars hadden we voor heel andere dingen nodig. Hoe dan onze schippers van voeding te voorzien. De regering voelde er niets voor om naast de vele na-oorlogse problemen ook dit nog in eigen hand te nemen. Zij riep de Lobithse kruideniers — die van oudsher de schepen ravitailleerden — te hulp. Deze weigerden. Zij hadden een zeker bestaan en deden goede zaken. Ze wilden dit risico niet nemen.

Andere bedrijven werden aangezocht en zo kwam ook ons bedrijf — De Gruyter — op de lijst. We wisten niets van scheepvaart af, we kenden het vak van parlevinken niet, we handelden niet in aardappelen, groenten, fruit, vlees en brood. Toch hebben we gevraagd om ons drie dagen te mogen beraden. We wilden een tocht langs de Rijn maken en zien, wat wij konden doen.

Die eerste reis kun je moeilijk vergeeten. In allerijl in een militair uniform gestoken — zonder dat was het niet mogelijk de grens te passeren — vertrokken we in een 6 jaar oude chevrolet, die ons midden in Keulen in de steek liet. En daar duwden een nieuwbakken kolonel en een nieuwbakken kapitein — een zielig beeld van de overwinnaars in deze oorlog — hun eigen vehikel naar een fabriek in Keulen, die tot ons concern behoorde.

Van die fabriek was ook al niet veel over. Ze was door een luchtmijn deskundig voor driekwart van de kaart. En daar hadden we gedacht ons hoofdkwartier te vestigen. Met behulp van de Nederlandse Rijn-

vaart Missie in Duisburg hebben we de reis voortgezet. 't Was wel een sensatie, maar eerlijk gezegd zagen we niet hoe we daar moesten helpen. De derde dag kwamen we in Mainz. 't Was al een hete dag en het kantoor waar we moesten zijn, bleek een klein houten keet langs het water te zijn. Omdat er toch geen stoelen waren en de lucht binnen alles behalve fris, werd de conferentie gehouden languit liggend in het gras met een fraai uitzicht op de Rijn. De heren van de Rijnvaarcommissie hebben ons daar overtuigd van het feit, dat er iets moest gebeuren — wat dan ook — maar een voedselvoorziening moest er komen.

We maakten een plan. Vijf opslagplaatsen langs de Rijn, resp. in Duisburg, Wesseling, Mainz, Mannheim en Straatsburg. Een slagerij, een groentewinkel, beide in Duisburg. Vijf plaatselijke bakkers zouden van door ons aangevoerd meel brood bakken en leveren aan de schippers. Alle overige levensmiddelen gingen in standaardpakketten, klaargemaakt in Keulen en door de schippers af te halen in onze opslagplaatsen. Midden in hongerend Duitsland —

en dat in geen frase — lag een Nederlands Paradijs van voedingsmiddelen. Bewaking één manke duitser, één nederlander en één herdershond. En nooit heeft er een overval plaats gevonden.

Natuurlijk kregen ook deze schippers de levensmiddelen niet zonder bon. Een compleet distributiekantoor met ambtenaren werd in Keulen gevestigd en verzorgde een rijdend kantoor langs de Rijn.

Talloos zijn de problemen geweest, maar die te verhalen, zou hier te ver gaan. Laten we komen tot het geldprobleem! Nu was niets eenvoudigers geweest dan dat men voor het op reis gaan betaald zou hebben voor de in Duitsland te betrekken levensmiddelen. Maar een schipper denkt kennelijk niet aan vooruitbetalen. En wij dachten niet aan levering op crediet. Een ieder heeft zo zijn principes.

Even hebben we betaling gekregen met gewoon nederlands geld. Maar dit werd vanwege de handel in zwarte valuta door de geallieerden verboden. Korte tijd gaven we eigen briefjes uit, maar dat voldeed helemaal niet. Toen gaven de Ned. Part. Rijnvaart en de Vereniging van Re-

ders middels hun Bureau Internationale Vaart eigen noodgeld uit. Het waren waardebonnen van f 1.— en f 2.50 die gedrukt werden bij Joh. Enschede te Haarlem en sterk herinnerden aan de bekende oorlogsbankbiljetten. Ze zijn bij duizenden in omloop gebracht — precies hoeveel kan ik U niet vertellen — en slechts bij toeval heb ik er twee van overgehouden, waarmede ik de echtheid van dit verhaal kan staven.

Als pasmunt werd — clandestien — het nederlandse kleingeld benut. Wat we daarmee aan moesten, was een probleem op zich. Alleen het feit, dat geen douane er raad mee wist is waarschijnlijk de oorzaak geweest, dat ze nooit moeilijkheden maakten.

Een natuurlijke afloop van deze abnormale toestanden kwam in 1949 met de sanering van de duitse mark, toen wij een deugdelijk betaalmiddel kregen, waar onze regering net op zat te wachten. Toch is het noodgeld twee jaren in omloop geweest en werd meerdere malen herdrukt.

Tot zover dit bericht over noodgeld op de Rijn!

H. J. VAN WOENSEL

BUITENLANDS NIEUWS

De in 1865 opgerichte *Société française de numismatique* bestaat dit jaar een eeuw. Dit jubileum zal van 3 tot 6 juni a.s. gevierd worden met een feestelijk congres te Parijs. Het programma vermeldt een herdenkingsbijeenkomst, een aantal voordrachten van wetenschappelijk karakter en een Internationale tentoonstelling in de zalen van de Administration des Monnaies et Médailles. Voor de laatste is ook de medewerking verkregen van buitenlandse kabinetten. Het Koninklijk Penningkabinet heeft een inzending betreffende familiepenningen van in ons land gevestigde Franse Hugenotenfamilies samengesteld.

Tegelijk met dit congres heeft een internationaal congres ter bestrijding van muntvervalsingen plaats, georganiseerd door de *Association Internationale des Numismates Professionnels*. De programma's zijn zo opgesteld, dat belangstellenden de zittingen van beide congressen volledig kunnen bijwonen.

Inschrijvingsformulieren zijn bij het Kon. Penningkabinet verkrijgbaar.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Als thema voor haar tweede penning van 1964 heeft de Vereniging van Penningkunst de Ruimtevaart gekozen. Aan de medailleur Jacques Snoek werd de opdracht gegeven een ontwerp hiervoor te maken. Zoals van deze kunstenaar te verwachten was, heeft hij de voorkeur gegeven aan een abstracte impressie van zijn onderwerp boven een concrete uitbeelding. Het resultaat, dat zeer geslaagd genoemd mag worden, werd onlangs aan de leden der Vereniging toegezonden.

Voor een verklaring van de voorzijde, waarin, als op een soort zoekplaatje, de letters van het woord „Ruimtevaart” verborgen zijn, is het misschien het beste de woorden van de ontwerper zelf te citeren: „deze is gevormd uit associaties met de ruimtevaart, de mens, die dank zij zijn technische verworvenheden op het punt staat de ruimte te veroveren. Maar het wezenlijke van deze verwerving is geen calculatie, maar een avontuur”. De keerzijde roept een beeld op van de ruimte met zijn vele hemellichamen en constellaties. Op het eerste gezicht zou men deze slagpenning met zijn hoge reliëf, enigszins ruw oppervlak en onregelmatige dikte voor een gietpenning kunnen aanzien. De Koninklijke Begeer N.V., die de uitvoering voor haar rekening nam, heeft hiermee een knappe technische prestatie geleverd.

Als contrast met deze abstracte penning, die sommigen misschien iets te modern zullen vinden, beelden wij een Russische penning af met hetzelfde thema, maar nu met een concrete gebeurtenis uit de geschiedenis van de ruimtevaart als onderwerp. De medailleur Chmakov beeldde de tocht uit, die majoor Titov in 1961 met de Wostok door de ruimte maakte. Volgens de principes van het

J. Snoeck, Ruimtevaart, (1964), 50 mm

socialistische realisme wordt vooral de roem, die de Sovjet Unie met deze tocht behaalde, weergegeven in een symboliek, die alleen van gegevens uit de werkelijkheid, zoals die zich aan ons oog voordoet, gebruik maakt. Dit soort symboliek was ook in de Westerse landen in de vorige eeuw zeer in zwang en is in de meest conventionele penningen van deze tijd nog niet geheel uitgestorven. De technische uitvoering van deze penning is heel mooi en ook zeer modern, en het Kon. Penningkabinet was dan ook zeer verheugd dit karakteristieke voorbeeld van de Russische hedendaagse penningkunst van de Ermitage te Leningrad ten geschenke te krijgen.

G. v. d. M.

M. Chmakov, Tocht van Majoor Titov door de ruimte, 1961, 65 mm

Het tweejaarlijks internationaal congres van de FIDEM, dat de laatste maal in Den Haag gehouden werd, zal in 1965 plaats hebben in Athene en wel in de eerste week van september. Zoals gebruikelijk gaat het congres gepaard met een internationale tentoonstelling van hedendaagse penningkunst. Nadere gegevens worden aan belangstellenden gaarne toegezonden.

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

158e bijeenkomst op 16 december 1964 — Aan de oproep aan de leden om een aantal munten of penningen uit hun verzameling mee te brengen en daarbij wat te vertellen, hadden velen gehoor gegeven en menig interessant stuk werd getoond voorzien van commentaar.

159e bijeenkomst op 20 januari 1965 — Prof. Dr. Mabeoone, met vakantie over uit zijn tegenwoordige woonplaats Recife in Brazilië, vergastte ons op de vertoning van een serie goed geslaagde dia's uit verschillende delen van dit grote land. Na de pauze hield hij nog een causerie — met munten geïllustreerd — over de numismatiek van deze voormalige Portugese kolonie.

160e bijeenkomst op 10 februari 1965 — Zoals wij allen reeds verwachtten, was de door Jhr. Mr. E. R. D. Elias gehouden lezing „Lelies en Luipaarden” over numismatische parallellen tussen de Koninkrijken Frankrijk en Engeland niet alleen uiterst boeiend voor het gehoor, maar kreeg ook het oog zijn deel door de vertoning van vele goedverzorgde dia's van deze mooie munten, afgewisseld met projecties van zorgvuldig uitgekozen schilderijen en beelden, om beter de sfeer van het tijdperk te belichten.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

152e bijeenkomst op 17 december 1964 — Dr. F. B. M. Tangelder hield een voordracht onder de titel „Een benauwd jaar voor Carl Christiaan Novisadi, muntmeester van Gelderland 1757—1764”. Hij behandelde de in 1764 geuite beschuldigingen van frauduleuze praktijken op de Munt te Harderwijk, die echter uiteindelijk niet tot een veroordeling hebben geleid. De tekst verscheen in de aan de scheidende Nijmeegse hoogleraar door zijn leerlingen aangeboden bundel „Voor Rogier”, Hilversum 1964, p. 147—162.

153e bijeenkomst op 2 januari 1965 — Drs. A. T. Puister sprak, toegelicht met exemplaren uit zijn fraaie verzameling, over „Karolingische munten”. Hij behandelde in het bijzonder de historische en economische achtergrond van deze muntslag, waarbij hij de nadruk legde op de relatief zeer hoge koopkracht van de zilveren denarius, die niet met onze pasmunt maar met het papiergeld te vergelijken is.

154e bijeenkomst op 3 maart 1965 — De leden van de Numismatische Kring Rotterdam waren te gast in Den Haag. Na een korte inleiding werd de tentoonstelling van Nederlandse munten bezichtigd; daarna was er volop gelegenheid tot kennismaking tussen de leden van zo dicht bij elkaar gevestigde Kringen.

155e bijeenkomst op 10 maart 1965 — In een buitengewone vergadering, waartoe ook de leden van Ex Oriente Lux waren uitgenodigd, sprak Prof. Dr. P. Naster van de Leuvense universiteit over „Phoenicië en de munt”. In het Perzische Rijk zijn naast de rijksmunten in enkele gebieden ook nationale of stedelijke munten geslagen, o.a. door de Phoenicische stadsvorstendommen Arados, Byblos, Sidon en Tyros, waarvan Sidon de belangrijkste was. Uitvoerig werden de chronologie en de karakteristieke eigenschappen van deze munten met lichtbeelden toegelicht.

Prof. Naster hield dezelfde voordracht eerder voor de afdelingen van Ex Oriente Lux in Groningen, Utrecht en Leiden.

Kring Brabant

(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57,
Eindhoven)

59e bijeenkomst op 10 december 1964 — De heer Lod. S. Beuth, 's Gravenhage, hield een inleiding over hetgeen bij betitelde als „Jachtverhalen”. Bij fantastische munten een boeiend verhaal.

60e bijeenkomst op 14 januari 1965 — De heer Jacq. Schulman, Amsterdam, sprak over verschillende manieren om munten te beschrijven en met name wat speciaal van iedere soort van munten vermeld dient te worden en op welke wijze.

61e bijeenkomst op 11 februari 1965 — De heer Drs. Joh. S. Boersma, 's Gravenhage, sprak over „Brabant en Rome”. Een rijk met kaarten, diagrammen en dia's gedocumenteerd verhaal, hetgeen voor onze kring bijzonder interessant was.

Kring Limburg

(Secr.: Sint Hubertuslaan 25)

50e bijeenkomst op 2 januari 1965 — In zijn inleiding besprak de voorzitter enkele fraaie muntstukken van het graafschap Reckheim (Rekem) en deelde mede, dat hij afdrukken had laten maken van de afbeeldingen, voorkomende in het werkje van A. Wolters, ten behoeve van verschillende leden. Hierbij kwamen ook ter sprake de nabootsingen van munten van Friesland, Luik en Zeeland, die de Heren van Reckheim hebben laten vervaardigen. Daarna had een ruilbeurs plaats.

51e bijeenkomst op 30 januari 1965 — Op deze bijeenkomst, die door een groot aantal leden werd bijgewoond, zijn de jaarverslagen van de Secretaris en de Penningmeester behandeld. De vooruitzichten zijn zeer gunstig, want het aantal leden is stijgend. De Penningmeester kon een batig saldo vermelden. In de plaats van wijlen Dr. Ir. F. Kurrus werd de heer Drs. J. Menger bij acclamatie tot bestuurslid gekozen. In verband met de toename van het aantal leden is het wenselijk gebleken het bestuur uit te breiden met twee personen. Bij acclamatie werden gekozen de heren J. Gielen (uit Heerlen) en J. Menten (uit Roermond).

Kring Oost-Nederland

(Secr.: Berg en Dalseweg 245 Nijmegen)

22ste bijeenkomst op 6 oktober 1964 — Het winterseizoen werd geopend met een lezing van Dr. H. E. van Gelder over oorden en duiten. Aan de hand van veel en voortreffelijk materiaal besprak hij eerst de geleidelijke invoering van het koper als muntmetaal in plaats van het steeds slechter wordende zilver. Na de ontwikkeling in Zuid-Europa te hebben geschetst behandelde hij meer in bijzonderheden de gang van zaken in onze landen, te beginnen bij de Bourgondische vorsten, tot op de huidige dag.

23ste bijeenkomst op 29 oktober 1964 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus vervolgde zijn serie lezingen over ons vorstenhuis met een causerie over Stadhouder Willem V en zijn tijd. Door zijn vlotte verteltrant en met behulp van een groot aantal ter illustratie meegebrachte penningen bracht hij de personages uit die veelbewogen periode van onze geschiedenis tot leven. Het onderlinge gesprek, dat op deze inleiding volgde toonde duidelijk aan, hoezeer dr. van Loghum Slaterus in staat is de belangstelling van zijn gehoor te wekken.

24ste bijeenkomst op 24 november 1964 — Drs. A. T. Puister hield op deze avond een inleiding over de Karolingische muntslag, die op niet-ingewijden door haar eenvoudigheid dikwijls zo'n verwarrende indruk maakt. Aan de hand van een aan iedere aanwezige uitgereikte genealogische tabel van het geslacht der Karolingers sinds Karel Martel werd duidelijk uiteengezet hoe het muntwezen zich onder de opeenvolgende Frankische vorsten ontwikkelde. Het bekijken van de munten, welke drs. Puister ter verduidelijking uit zijn collectie had meegebracht was daarna een genoegen op zichzelf.

25ste bijeenkomst op 5 februari 1965 — Voor deze avond had 's Rijks Muntmeester zich bereid verklaard de Kring te ontvangen op de Munt te Utrecht. Na een allerhartelijkste ontvangst in de cantine gaf dr. van Hengel zelf een korte uiteenzetting over de dagelijkse gang van zaken in het „geboortehuis” van veler collectie. Daarna kregen de leden de gelegenheid iets te zien van het slaan, het controleren en het voor verzending verpakken van de munten. De bezichtiging van de uitgebreide collectie in het Kabinet van de Munt was een numismatisch feest van de eerste orde.

26ste bijeenkomst op 24 februari 1965 — Als vanouds verzameld in de vertrouwde bibliotheek van het Gemeentemuseum te Arnhem, die ditmaal de aanwezigen nauwelijks kon bevatten, genoten de leden eerst van een heldere uiteenzetting van de heer Schulman over wat voor een numismatische verzameling belangrijk is. Daarna bracht de heer Schulman, geassisteerd door zijn zoon, een fraaie serie munten van oud-Grieks tot hypermodern, alsmede een aantal boeken, in veiling. Er was voor ieder wel iets van zijn gading, en laat op de avond gingen allen tevreden huiswaarts, in het bijzonder de penningmeester, daar er voor een flink bedrag omgezet was.

Kring Rotterdam

(Secr.: Mr. J. R. Voûte, Postbus 2)

23e bijeenkomst op 8 december 1964 — Als groot kenner van het Nabije Oosten hield ons lid de heer A. M. Koelman een boeiend betoog over de moderne Arabische munten. Met wat „couleur locale” en de ervaring van veel reizen gaf hij ons een beeld van de politieke en culturele historie van de Arabische landen in de 20e eeuw. Eén en ander werd toegelicht met een uitgebreide muntcollectie uit deze gebieden.

24e bijeenkomst op 5 januari 1965 — Gast op deze avond was de heer Schulman die ons uiteenzette op welke verschillende manieren munten te beschrijven zijn; een bijzonder instructieve voordracht! Een geanimeerde veiling besloot de bijeenkomst.

25e bijeenkomst op 3 februari 1965 — Deze bescheiden mijlpaal werd o.m. herdacht met een quiz van Dr H. J. van der Wiel; daarbij bleek hoe moeilijk het zelfs is het aantal letters op de hedendaagse rijksdaalder te noemen. Het van bestuurswege gedane verzoek „de merkwaardigste munt van uw collectie” mee te brengen leverde inderdaad een nogal gevarieerde verzameling curiositeiten op.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrandsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf

Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS

GROTE KEUZE IN MUNTEN EN PENNINGEN

*Regelmatig verschijnende prijslijsten worden
op aanvraag gratis toegezonden*

J. C. A. LOON

Erkend Numismaat

HAAGWEG 150
RIJSWIJK (DEN HAAG)

TEL. (070) 980665* Bgg. 119225

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - **AMSTERDAM**

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

**CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS**

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem,
Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”
Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition, linnen band, 30 /—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16/—.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Libraire numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)
545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MÉDAILLES, DÉCORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen
Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

SPINK AND SON, LTD.

5, 6 & 7 KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W. 1. - ESTABLISHED 1772
announce the publication of:

EUROPEAN CROWNS AND TALERS SINCE 1800
by John S. Davenport

This, the first of three volumes, is an amalgamation of the author's "European Crowns since 1800" and "German Talers since 1800".
The combined volume has been brought up to date before reprinting and a new valuation list compiled.

The next two volumes will be published during 1964-65. They will also be revised, and new valuation lists prepared.

Price: 42 Florins -Post free.

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

15e JAARGANG

No 3

JULI 1965

MAECENASPENNINGEN VAN PULCHRI STUDIO

Ieder jaar laat het Schilderkundig Genootschap „Pulchri Studio” te Den Haag een penning vervaardigen, de zogenaamde „Maecenaspenning”, die op een feestelijke bijeenkomst uitgereikt wordt aan bedrijfsdonateurs. Dit zijn bedrijven, die in het voorafgaande jaar het genootschap financieel gesteund hebben. De modellen voor deze penningen, die alle in brons gegoten zijn, worden geheel belangeloos gemaakt door werkende leden van „Pulchri”.

Oorspronkelijk was het de bedoeling, dat op de voorzijde het maecenaat of de beeldende kunsten tot uitdrukking gebracht zouden worden en in de eerste twee jaren, 1954 en 1955, is dit ook wel gebeurd. Al spoedig werd de kunstenaar echter geheel vrij gelaten in de keuze van zijn onderwerp en bij de meeste latere penningen is aan de fantasie de vrije teugel gelaten, met wisselend succes. De eerste penning werd ontworpen door Dirk Bus en het gietmodel van zijn keerzijde werd tot en met 1962 gebruikt voor alle volgende penningen. Hierop is het embleem van het genootschap afgebeeld, dat ook het embleem is van de evangelist Lukas, de partroonheilige der schilders, n.l. een gevleugelde stier, en daaronder het jaartal, dat ieder jaar door Bus in het model veranderd werd. Langs de rand staat bovenaan in kloeke letters: PULCHRI-STUDIO, en onderaan: MAECENASPENNING.

De penning over 1963 werd gemaakt door Aart van den IJssel. Op zijn verzoek werd niet langer vastgehouden aan de keerzijde van Dirk Bus,

maar hierop kwamen nu alleen de woorden van het oorspronkelijke keerzijde-omschrift te staan met het jaartal, samen in vijf regels in een decoratief lettertype, dat bij de voorzijde paste. Ook de penning over 1964 heeft een dergelijke keerzijde, in weer een ander lettertype. Door deze verandering is echter een kleine vergissing gemaakt met het jaartal. Niet langer werd het jaar, waarin de donaties gegeven waren, op de penning vermeld, maar het jaar van vervaardiging, zodat er schijnbaar een hiaat in de serie is ontstaan. Het

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE

van het Kon. Ned. Genootschap voor

Munt- en Penningkunde

en van de Vereniging voor

Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin

Dr. H. H. Zwager

J. Vinkenburg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman

Keizersgracht 448

Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van

een der beide verenigingen

f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

¼ pagina f 50.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning

Amsterdam

*Bram Roth, Maecenaspenning 1955,
90 mm.*

jaartal 1963 komt op geen enkele penning voor.

De eerste 9 penningen hebben alle hetzelfde formaat, n.l. een diameter van 90 mm, soms met een mm verschil, daar zij gebonden waren door de permanente keerzijde. Bij de twee

laatste was dit niet meer het geval en hier zijn de formaten dan ook respectievelijk iets kleiner en iets groter (87 en 95 mm).

Hieronder volgt een korte beschrijving van de voorzijde van deze serie, die nu 11 penningen omvat en die

*Aart van den IJssel, Maecenaspenning 1964,
87 mm.*

hopelijk nog tot in de verre toekomst voortgezet zal worden. De (ongesigioneerde) keerzijde van de eerste 9 exemplaren is hierboven al beschreven. De jaartallen zijn die, welke vermeld worden op de penningen. Het Koninklijk Penningkabi-

net bezit de hele serie en deze wordt ieder jaar aangevuld.

1954, Dirk Bus, St. Maarten deelt zijn mantel met een bedelaar. Gesigneerd: D Bus

1955, Bram Roth, Schilder werkend naar levend model. Ongesigneerd.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De jaarvergadering van de Vereniging werd ditmaal te Amsterdam gehouden en wel in het gebouw van Niemeyer's Tabacologisch Museum op 27 april 1965. Voorafgaand aan de huishoudelijke besprekingen hield Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus een voordracht over „Koningstadhouder Willem III en zijn tijd” geïllustreerd met talrijke fraaie penningen uit zijn eigen collectie. In de

pauze werd onder leiding van de heer T. H. Kimm de interessante en zeer verzorgd opgestelde museumverzameling bezichtigd.

In de ledenvergadering bracht na goedkeuring van de notulen van de vorige jaarvergadering de heer A. J. J. M. Eijssenck als secretaris-penningmeester verslag uit over de lotgevallen van de vereniging en over het financieel beheer gedurende 1964. Ook dit jaar bleef het ledenaantal gestadig toenemen: het steeg van 320 tot 383, terwijl ook de verkoop van vroeger verschenen penningen belangrijk bleef. Op advies van de Kascommissies werd hem décharge verleend onder bijzondere dankzegging voor de grote hoeveelheid werk die de secretaris ten behoeve van de vereniging heeft verzet. Als leden van het bestuur werden herkozen de heren Prof. V. P. S. Esser en R. M. Wijdeveld.

Op voorstel van het bestuur werd na een korte discussie besloten de contributie met ingang van 1966 vast te stellen op f 20.— voor gewone leden en f 15.— voor kunstenaarsleden. Tevens kon het bestuur medelen, dat het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk de jaarlijkse subsidie aan de vereniging met ingang van het lopende jaar aanzienlijk heeft verhoogd. De aan de leden toegezonden concept-begroting werd door de vergadering goedgekeurd. Voor het jaar 1965 zal één penning worden uitgegeven: een Hendrick de Keyser-penning waarvan de modellen door de beeldhouwer Frank Letterie inmiddels zijn goedgekeurd.

-
- 1956, Theo van der Nahmer, Aanstormende Centaur. Ongesigneerd.
 - 1957, Josje van Riemsdijk, Kunstenaars, werkend aan haar tekenbord. Ongesigneerd.
 - 1958, Dirk Bus, Zittende vrouw, kijkend naar een penning, die zij in de rechterhand omhooghoudt; op de achtergrond een Griekse tempel. Omschrift: Amour de l'art. Gesigneerd: Bus
 - 1959, Rudi Rooyackers, Zittende man. Ongesigneerd.
 - 1960, Albert Termote, Achteruit schietende Centaur. Gesigneerd: A T in monogram.
 - 1961, Frank Letterie, Ruiter. Ongesigneerd.
 - 1962, R. Pleysier, Hurkende vrouw met haan op haar knie. Gesigneerd: R P
 - 1964, Aart van den IJssel, Zonnepaard. Ongesigneerd.
Keerzijde: PULCHRI-STUDIO-MAECENAS-PENNING-1964
 - 1965, Jacques Snoeck, Abstracte compositie.
Keerzijde: MAE-CENAS-PENNING-PULCHRI.19-STUDIO.65

G. v. d. M.

Eerst na de jaarvergadering van de vereniging werd bekend, dat het tweejaarlijks congres van de FIDEM met de daaraan verbonden internationale tentoonstelling van hedendaagse penningkunst niet zoals aanvankelijk gemeld dit jaar, maar eerst omstreeks Pasen 1966 te Athene zal worden gehouden.

HOLLAND EIN ORT BEREIT VON GOTT

In het begin van de 18e eeuw vinden we in de wereld van de numismatiek een merkwaardig modeverschijnsel.

Naast het gewone type van de penning was het gebruik van een zogenaamde „Schraubtaler” of schroefdoosje, vooral in Zuid-Duitsland in zwang gekomen: penningvormige doosjes waarvan voor en achterzijde van elkaar afgeschroefd konden worden en die vaak van een kunstig gegraveerde, bijgekleurde en ineengevouwen inhoud waren voorzien.

Een van de bekende centra van vervaardiging was Augsburg, vanwaar zij over Europa werden geëxporteerd, o.a. naar Zweden, Engeland en Nederland. Abraham Remshard wordt genoemd als een van de zilversmeden, die zich erop toelagde. Op de ingelegde gravures, meestal niet veel groter dan 35 mm doorsnee, komen afbeeldingen voor van Ferdinand III, wapens van Augsburg en Zuid-Duitse klederdrachten. Vooral deze klederdrachten zijn vaak met grote kennis van zaken gegraveerd.

Verreweg het bekendst echter is de naam van Abraham Remshard geworden door de vervaardiging van herdenkingspenningen en Schraubtaler in die spannende jaren van 1732 en 1733, toen geheel Europa werd opgeschrikt door wat Arnold J. Toynbee „de laatste positieve daad van godsdienstige vervolging in West-Europa” noemt.¹

Deze zogenaamde Salzburger Emigratie van 1733 waaraan ongeveer 20.000 personen deelnamen, vindt zijn oorsprong in de voortijd van de Hervorming, toen onder de druk der Turkse invallen, de boeren- en mijnwerkers bevolking in Tirol en Salzburg zich aaneen ging sluiten, waardoor vrijwel vanzelfsprekend een breuk met de aartsbisshoppelijke overheid in Salzburg ontstond.

Eeuwenlang zet zich die controverse door.

Hervormingspogingen, boerenopstanden, emigratie en uitdrijving vormen de facetten van één lange golfbeweging, die zich tot ver in de 19e eeuw doorzet. In deze golfbeweging tekenen zich enkele toppen af: de uitdrijving van Luthersgezinden uit het aartsbisdom Salzburg in 1588 onder Wolfgang Diederich von Raitenau, in 1686 onder Max Gandolf en als een soort springvloed de uittocht van 20.000 man onder aartsbisshop Leopold von Firmian.

Kerkgeschiedenis in een notedop.

Karl Roll² heeft indertijd een uitgebreide beschrijving gegeven van de penningen en van de schroefdoosjes met ingelegde gravures, die op de Salzburger Emigratie betrekking hebben. Twee van deze inhouden zijn niet aan de uittocht zelf gewijd, maar voor de herkomst der beelden van de andere series van belang en bovendien dikwijls in de emigratiepenningen ingelegd. De eerste (no IX) is vervaardigd in 1730/31 ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der Deens-Hallesche zending. De tweede (no VIII) is eveneens in 1730 gemaakt en geeft een overzicht van de reformatie te beginnen met een portret van Luther en eindigend met een afbeelding gewijd aan het Schmalcaldische verbond. De uitgave ervan zou samen hangen met het 200-jarig jubileum van de Augsburger Confessie.

Zeven inhouden zijn direct aan de emigratie gewijd. Als uitgevers worden de namen genoemd van Uhlich uit Leipzig, Caspar Langenbucher, Daniël Höcklinger en Johann Gottlieb Deinhard, allen uit Augsburg. De inhoud van 17 met strookjes aaneengevoegde ronde gravures van Abraham Remshard (no I) komt echter het meeste voor. Deze serie geeft opengevouwen een veld te zien bestaande uit een Grieks kruis, aan de uiteinden van de kruisarmen zijn

steeds nog twee afbeeldingen verbonden, die samen als het ware een ring vormen om de meer naar binnen gelegen beelden. De eerste drie hebben een symbolische betekenis en stellen bijbelse voorbeelden van een uittocht weer.

1 Joh. 10 : 16 Jezus die met een kudde schapen uittrekt.

2 Deut. 6 : 12 Uittocht uit Egypte.

3 Hand. 5 : 19 De discipelen uit de gevangenis door de engel verlost.

Na deze bijbelse inleiding komen drie afbeeldingen gewijd aan de beginfase van de Salzburger hervormingsgeschiedenis.

4 Ds Joh. Staupitz ontvangt brieven van Maarten Luther in de St. Peter abdij te Salzburg.

5 Aanbieding van het smeekschrift om de lekenkelk aan aartsbisschop Kuen von Belasy.

De middelste kruisarm geeft dan de vervolgingsgeschiedenis.

7 Aanplakken van het uitdrijvings-edict van aartsbisschop Wolfgang Diederich in 1588.

8 Utdrijving van Luthersgezinden in 1684 met achterhouding van de kinderen.

9 De leider van het verzet Joseph Schaitberger met zijn tot volharding aansporende Sendbrief van 1688.

10 De heimelijke voortzetting der godsdienstoefeningen.

11 De inzet van de emigratie geschiedenis met de verbranding van de Lutherse boeken in de zomer van 1730.

Dan volgen drie beelden die de uittocht zelf betreffen:

12 De gevangenneming en opsluiting der leiders in de burcht te Salzburg.

13 Een regeringscommissaris te paard leidt de stoet der ballingen weg.

14 Aankomst te Kaufbeuren op 24 December 1732.

De laatste drie afbeeldingen geven momenten weer die te Augsburg spelen.

15 Toespraak van Ds Samuel Urlsperger, Evangelisch predikant te

Augsburg, op de Schieszgraben.
16 Geloofsexamen in de Schaurische Garten te Augsburg ten overstaan van burgemeester Morel, en de predikanten Urlsperger en Johan Weidner.

17 Plechtige intocht van de emigranten door de Jacobspoort in Augsburg.

De laatste afbeelding geeft aan, dat de vervaardiging op zijn vroegst eind 1733 moet liggen, daar de toelating tot de stad zelf pas na maanden onderhandelen werd vrij gegeven.

Op de binnenzijde van de mantels zijn gewoonlijk twee gekleurde kaartjes geplakt, een van het oude aartsbisdom Salzburg, het andere van het hertogdom Lithauen, dus Oost-Pruisen, waarheen het gros der ballingen trok. Merkwaardig is daarbij, dat het door Remshard aangegeven gebied geheel verkeerd geplaatst is. Het geeft als reisdoel van de ballingen een streek aan ongeveer 100 km ten W van Moskou. In werkelijkheid trokken 15000 Salzburger, deels over de Loferpas in Tirol, deels langs de

Twee scènes (nr. 7 en 11) uit de inhoud van A. Remshard.

rivier de Salzach via Augsburg naar Berlijn en vandaar naar het meest oostelijke deel van Oost-Pruisen waar ze rondom de plaatsen Tilsit en Gumbinen een nieuwe vestiging vonden. Het doet enigszins vreemd aan, dat Abraham Remshard, die een zo scherp schematische indeling gaf van de verschillende fazen uit de kerkgeschiedenis die aan de uittocht voorafgingen, de moeite niet nam om zich in de juiste verblijfplaats van de Salzburgers te verdiepen.

Onthullende omhulsels.

Deze en dergelijke inhouden komen voor in de schroefdoosjes die op de uittocht betrekking hebben. Hiervan beschrijft Roll 42 helften afzonderlijk, omdat combinatie van één voorzijde met verschillende achterzijden voorkomt. Ook geeft hij de meest voorkomende combinaties, in totaal 39 stuks; daarnaast geeft hij een opgave van 38 gewone penningen aan de emigratie gewijd, zodat we in totaal 77 bekende penningen krijgen.

De oudste Schraubtaler geeft een afbeelding weer van een Salzburger boer, boerin en kind die wegtrekken uit de bergen, de figuur van God zweeft boven hen in de hemel. Boven hen staat in een reliëf van losse letters „Gehe aus deinem Vatterland” de bekende roepingstekst van Abraham uit Genesis 12. Men ziet de kwaliteit der Schraubtalers snel verbeteren. De letters worden in volgende uitgaven verzonken weergegeven gevat in een spreukband. Het beeld van God maakt plaats voor de naar boven gerichte driehoek, hier en daar wordt het door de figuur van Christus met de kudde vervangen.

Spoedig echter verlegt zich kennelijk de hoofdinteresse voor het onderwerp. In de verdere exemplaren ziet men steeds veelvuldiger aanduidingen van Pruisen (weergegeven als vrouwe Borussia met het wapenschild) of koning Frederik Willem I (zittend op zijn troon, omgeven door zijn dienaren of in harnas gekleed).

Schroefdoosje met tocht der emigranten naar Pruisen.

Daarbij weerspiegelen de Schraubtalers kennelijk de loop der geschiedenis. In de eerste maanden van de uittocht stond de bestemming van de ballingen niet vast. Zo onzeker was hun toekomst dat twee predikanten uit Middelburg, Freytel en Roscher (Lutheranen) naar Regensburg trokken om daar te trachten 400 Salzburgers te werven als arbeidskrachten voor de omgeving van Middelburg, Vlissingen en Veere. Dit veranderde echter door de belangstelling van de Pruisische koning, die hen vestigingsmogelijkheden in zijn landen aanbod. Aartsbisschop Firmian vaardigde op 31 October 1731 zijn bevel tot uitwijzing af, omstreeks Kerstmis kwamen de eerste vluchtelingen te Kaufbeuren aan en eerst 9 Maart 1732 overhandigde de Pruisische gezant te Regensburg Carel Rudolf von Dankelmann aan zijn Salzburger ambtsgenoot Graaf von Zillerberg een officiële missive waarin Zijne Majesteit Van Pruisen toezegde de vluchtelingen in zijn land te zullen opnemen, welke vluchtelingen bij aanvaarding van deze toezegging ogenblikkelijk de Pruisische nationaliteit ontvingen.

De beide Middelburgse predikanten visten dus achter het net en keerden met slechts 59 man naar Middelburg terug.

Wie dieper de geschiedenis binnen-dringt, ziet hoe de Salzburgers zelf steeds verder op de achtergrond ra-

ken en hoe de Salzburger kwestie als politiek vraagstuk hoe langer hoe meer de aandacht vraagt. Schraubaler en penningen weerspiegelen deze gang van zaken. M. Beheim Schwarzbach³, die een uitvoerige studie van de immigratie in Oost-Pruisen heeft gemaakt schrijft dan ook „... de schilderijen der ooggetuigen, zijn merkwaardig mager, oppervlakkig en eenvormig. Het lijkt alsof 30.000 maal dezelfde mens is geëmigreerd. Overal dezelfde godzaligheid, zelfweernemingsvermogen waarin zich genoegzame meelevendheid, maar nauwelijks een spoor van werkelijk de zin voor de realiteit vertoont.”

Nieuwe mens in nieuwe wereld.

Er is in de geschiedenis één lijn, die aan deze eenzijdige vertekening van het beeld ontkomt. Dat is de lijn die door de figuur van Samuel Urlsperger heen via Rotterdam en Londen naar Georgia in Amerika loopt.

Urlsperger is samen met de koning van Pruisen, Frederik Wilhelm I, een van de figuren uit deze geschiedenis waarin een warm menselijke belangstelling aan het licht treedt. Hij was een echte piëtist, leerling van de school van Halle. Hij was lid van de in Londen zetelende „Society for the promotion of Christian Knowledge”. Zowel in zijn eigen stad als in heel Europa heeft hij zich voor de ballingen veel moeite getroost. Hij verzocht zijn relatie's voor de belangen van de Salzburgers op te komen bij James Oglethorpe en diens „Trustee for establishing the Colony of Georgia” in Amerika.

Urlsperger zag zijn moeite beloond en op 3 aug. 1733 zeilde het eerste schip uit Rotterdam uit op weg naar Amerika, waar 2000 Salzburgers een nieuw bestaan vonden. In dit nieuwe land kwamen de vluchtelingen snel tot grote ontplooiing, hier vonden zij de vrijheid die ze in Salzburg misten, maar die ook hun verwanten in Pruisen niet vonden, evenmin als die bijna 1000 bergwerkers uit Dürnberg

bij Hallein, die naar de landbouwgebieden van Zeeuws-Vlaanderen trokken.

Holland ein Ort bereit von Gott.

We wezen reeds op de eerste poging door twee predikanten ondernomen om Salzburgers naar Nederland te krijgen. Veel grootser was de opzet waarvan o.a. Ds Pattist gewag maakt⁴ en waarvan een voortreffelijke studie verscheen van de hand van Wilfried Keplinger⁵.

Het Vrije van Sluis richtte zich in juli 1732 tot de Staten-Generaal met het verzoek 800 Salzburgers te mogen aantrekken. De zaak werd aan de Nederlandse gezant Gallieris te Regensburg in handen gegeven. 9 januari 1733 vertrokken 780 bergwerkers uit Dürnberg onder leiding van de regeringscommissaris Koets naar Nederland. Via Nijmegen, Dordrecht en Rotterdam kwam men op 9 maart 1733 te Breskens aan.

Karl Roll geeft de volgende opgave van mantels die op de emigratie naar Nederland betrekking hebben. Dit zijn:

Vz. XXII Rondom een lauwerkrans, onderbroken door een spreuklint, waarop de tekst „Sequere me” waarbinnen een boerenfiguur een kruis draagt, trekt een stoet van Salzburgers rond, een boer met staf voorop, een wagen door een paard getrokken, een ruiter sluit de stoet.

Kz. XXXIX. Een voornaam Heer begeleid door twee mannen, reikt een emigrant de rechterhand. In de achtergrond zijn schepen zichtbaar. Daarboven tussen twee horens van overvloed het Nederlandse wapen. Boven in een tekstband de verzonken inscriptie „Holland ein Ort bereit von Gott”. Van deze laatste mantel is ook een uitgave (no. XL), waarbij het woord „Holland” ontbreekt.

Vz. XXXVII. Een ridder, met een bundel pijlen in de rechterhand, houdt beschermend een schild bo-

ven twee Salzburger boeren, een boerin en een kind, aan de bovenzijde in reliëfletters „Hier findt die Wahrheit Schutz und Ruh”, onderaan het jaartal MDCCXXXIII.

Kz. XXXVIII. Vrouwe Belgia zit aan het strand van de zee, haar rechterarm rust op een wapenschild. Boven haar de spreuk: „Dort schickt der Himmel Segen”, aan de onderzijde „Aufnahme der Salz. Emigr. in den Ver. Niederl.”

Ook een aantal gewone penningen zijn aan de tocht naar ons land gewijd:

32. Door Martin Holtzhey met afbeelding van het vertrek uit Salzburg (vervolg van Loon 60).

Penning van M. Holtzhey met vertrek der emigranten uit Salzburg, 1732.

33. Eveneens door Holtzhey. Op de vz. beschermt Belgia met haar schild de ballingen voor een altaar waarop Geloof en Barmhartigheid; op de kz. staat Belgia met de symbolen van vrijheid en welvaart. Het omschrift „DCCCC Salisburgensibus sedes assignatae” herinnert aan de opname in Zeeuws-Vlaanderen.

34 en 35 door Peter Paul Werner te Neurenberg. Deze zijn gelijk aan de bovenbeschreven schroefdoos XXXVII/XXXVIII.

Als penning komt deze zowel met Duitse als met Nederlandse teksten voor (vervolg van Loon 81).

Ook hier valt de aandacht op de gastheren en niet op de gasten. De Salzburgers komen niet in 't vizier, de verheerlijking van Holland des te meer: „Holland ein Ort bereit von Gott”, het is meer dan een overdreven uitspraak. Het is een duidelijk teken van zelfoverschatting en gebrek aan zicht op de werkelijkheid. De geschiedenis der bijna 1000 bergwerkers uit Dürnberg is een beschamend stukje Nederlandse geschiedenis. Lijnrecht in tegenspraak met de nog altijd gangbare gedachte van de Hollandse gastvrijheid en verdraagzaamheid. 9 maart 1733 kwamen de eerste Salzburgers in Breskens aan, 16 april hielden de boeren van Cadzand hun eerste vergadering om hun ongenoegen over de nieuwe werkrachten te uiten. 31 juli 1733 waren de eersten der teleurgestelde ballingen reeds weer in Regensburg terug. Zij werden door honderden anderen gevolgd. Slechts 42 familie's met 214 personen bleven op het eiland Cadzand achter, waar in Groede tot aan de dag van vandaag de oude lutherse kerk als enig overgebleven stichting van de Salzburgers in gans Europa herinnert aan de emigratie van 1733.

Vanuit de penningkunde kan aan dit stukje cultuur en kerkgeschiedenis een boeiende bijdrage worden geleverd.

DS C. BEUKMAN

1. A. J. Toynbee, *Oorlog en Beschaving*, Amsterdam 1961, blz. 15.
2. K. Roll, *Die Schaumünzen auf die Salzburger Emigration*, Halle 1925 (gedeeltelijk ook verschenen in *Blätter für Münzfreunde* 1925).
3. B. Schwarzbach, *Friedrich Wilhelm I. Colonisationswerk in Litauen, vornehmlich der Salzburger Colonie*, 1879.
4. Pattist, *De trek der Salzburger emigranten naar Zeeuws-Vlaanderen*, Huis te Heide 1928.
5. W. Keplinger in *Mitteilungen zur Salzburger Landeskunde* 100 (1960).

De auteur zal graag verdere gegevens of opgaven van Schraubtaler ontvangen (Coppelstockstraat 12, Vlaardingen).

PUBLIKATIES

P. Magain, *Les monnaies de Jean-Théodore de Bavière, Prince-évêque de Liège 1744—1763*, Bruxelles 1964. Als eerste publicatie van de kort geleden opgerichte en bijzonder actieve Cercle d'études numismatiques verscheen deze goed gedrukte en fraai geïllustreerde monografie over de munten van prins-bisschop Johan Theodoor van Luik. Na een korte inleiding, waarin talrijke in de oudere literatuur niet bekende uit het Luikse archief geputte gegevens zijn verwerkt, volgt een minutieuze beschrijving van diens weinig talrijke munttypen: naast een uiterst zeldzame dukaat kleinere zilverstukken en de bekende massaal geslagen liards.

In een afzonderlijk hoofdstuk worden in tabellen de bij ieder omschrift voorkomende variaties in interpunctie overzichtelijk samengevat. Zo worden voor de liards van 1750—1752 onderscheiden 37 vormen van het vz.-omschrift en 18 van het kz.-omschrift, die tezamen in 89 verschillende combinaties blijken voor te komen. Schr. wijst erop, dat behalve deze variaties in de omschriften ook nog talrijke verschillen in de tekening te constateren zijn (noot op p. 17), maar hij heeft ervan afgezien deze verder te registreren, want hij zegt uitdrukkelijk niet de stempels te willen onderscheiden. Wij moeten zeker dankbaar zijn voor de uitvoerige typenbeschrijving, die meer geeft dan De Chestret, maar de vraag dient wel gesteld te worden of het eindeloze werk van de geduldige auteur om de omschriftvariaties te registreren wel als verantwoord beschouwd kan worden, daar enerzijds het onderzoek tot deze teksten is beperkt, anderzijds uit het gepresenteerde materiaal geen enkele conclusie volgt betreffende de motieven of oorzaken van deze variaties.

H. E. v. G.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr. Keizersgracht 448)

161ste bijeenkomst op 17 maart 1965 — Dr. H. J. van der Wiel vergastte ons op een interessante en geestige causerie over „de Munten van Zuid Afrika” en vertelde ons van zijn belevenissen op numismatisch gebied in dat deel van het Zuidelijk halfmond.

162ste bijeenkomst op 14 april 1965 — Deze werd op vriendelijke uitnodiging van de Heer en Mevrouw J. Vinkenborg te hunnen huize in Utrecht gehouden, waar de bezoekers de in verschillende vertrekken uitgestalde, zeer uitgebreide collectie munten en penningen van deze verzamelaars mochten bewonderen.

163ste bijeenkomst op 12 mei 1965 — Dr. H. Enno van Gelder hield een uiterst boeiende lezing, verlicht met lichtbeelden, over „Stedelijke Munten”, zowel uit het buitenland als uit de Nederlanden.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

156e bijeenkomst op 25 maart 1965 — De heer A. M. Koelma hield op grond van zijn gedurende talrijke reizen opgedane ervaring een causerie over „Arabische munten van het Midden-Oosten”. Op onderhoudende wijze plaatste hij de hedendaagse munten in hun politiek, economisch en cultureel kader.

157e bijeenkomst op 29 april 1965 — Dr. H. Enno van Gelder hield een voordracht met lichtbeelden over „Stedelijke munten”. Na een uitvoerige uiteenzetting over stedelijke muntslag in Europa behandelde hij de 20 steden in ons land die eigen munten hebben uitgegeven: Groningen en de Friese steden; Utrecht en de Gelderse steden met uitsluitend eigen kleingeld; de Gelderse en Overijsselse rijksteden; de hagemunten Gorinchem en Zaltbommel.

158e bijeenkomst op 26 mei 1965 — De heer J. H. Evers behandelde „Vervalsers en vervalsingen”, in het bijzonder van Romeinse munten. Met behulp van originele stukken en lichtbeelden karakteriseerde hij het werk van beroemdheden op dit gebied als Cavino, St-Urbain, Becker, Cigoi, Christodoulos.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

89e bijeenkomst op 13 januari 1965 — Na behandeling van jaarverslag en financieel overzicht sprak Prof. Zadoks over „De schatvondst van Wieuwerd”. Aan de hand van dia's werd ons een blik gegund op deze buitengewoon gave vondst, die stamt uit de 7e eeuw n. C.

90e bijeenkomst op 16 februari 1965 — Aangezien de heer Elserman, die bijna 10 jaar lang het secretariaat van de kring verzorgde, zijn plaats wilde ruimen, werd een nieuwe secretaris gekozen. De heer Schulmen was present op „zijn” jaarlijkse bijeenkomst om, na een inleidende causerie, enige munten en penningen te veilen.

91e bijeenkomst op 31 maart 1965 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over „Inflatie in de 15e eeuw”. Aan de hand van een grote collectie lichtbeelden gaf hij uitleg van de inflatie in de Bourgondische Nederlanden, die haar hoogtepunt vond in de periode 1485—1489.

92e bijeenkomst op 20 april 1965 — Drs G. van der Meer sprak over „De ontwikkeling van de penningkunst in Nederland”. Gezien de meestal geringere belangstelling voor penningen was het aantal toehoorders beperkt. Mej. van der Meer stelde echter met haar verluichte uiteenzetting de afwezige muntverzamelaars in het ongelijk.

93e bijeenkomst op 28 mei 1965 — Als afsluiting van de serie voordrachten van dit seizoen deed de kring een gelukkige keuze: de heer F. J. Bingen vertelde over zijn specialiteit: „Huismunten”, een velen nog onbekend terrein, aan welks verkenning de heer Bingen zelf zeer veel werk besteedde. Dat zijn voordracht ook hierover sprak maakte het geheel extra boeiend.

Kring Brabant

(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

62e bijeenkomst op 11 maart 1965 — In de aula van het Provinciaal Museum, 's-Hertogenbosch, hield Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus een voordracht over „Stadhouder Willem IV en zijn tijd”. Een bijzonder boeiende en rijk gedocumenteerde lezing.

63e bijeenkomst op 8 april 1965 — Op deze avond hielden onze eigen leden een voordracht. Dr. J. P. van Erp sprak over „Westkeltische munten”, Pater G. C. A. Elbers over „Oostkeltische munten”, Mej. A. M. Vermeulen over „Muntvondst”, J. Nijenhuis over „Munten van Lotharingen welke als Gelderse munten worden aangemerkt”, H. J. van Woensel over „Moderne muntsoort”, P. W. Meyer over „Munten/penningen van Edward VIII” en Dr. P. Schlemper over „Assignaten”.

Kring Limburg

(Secr.: Sint Hubertuslaan 25, Maastricht)

51e bijeenkomst op 30 januari 1965 — Op deze bijeenkomst werd een blik gericht op de werkzaamheden van de Kring in 1964, hetgeen bleek uit het verslag van de secre-

taris en de penningmeester. Daaruit valt op te maken, dat de belangstelling voor onze bijeenkomsten zeer gunstig is en dat het aantal leden gestegen is. In verband met het gestegen ledenaantal werd een drietal leden in het kringbestuur opgenomen. Het zijn de heren J. Gielen (Heerlen), Drs J. Menger (Maastricht) en J. Menten (Roermond). Verder werden de plannen voor 1965 uitvoerig uiteengezet door de voorzitter.

52e bijeenkomst op 27 februari 1965 — Op deze bijeenkomst, die gehouden werd in de Jan van Eijckacademie, heeft Drs. J. S. Boersma onder vrij grote belangstelling over Romeinse muntvondsten in Noord-Brabant, toegelicht met lichtbeelden, gesproken. Een lezing die zeer in de smaak viel bij de aanwezigen.

53e bijeenkomst op 27 maart 1965 — Op verzoek van vele leden werd op deze bijeenkomst een ruilbeurs gehouden. Deze bijeenkomst was, gezien het groot aantal leden dat aanwezig was, zeer succesvol.

54e bijeenkomst op 24 april 1965 — De heer Lod. S. Beuth sprak op deze bijeenkomst op zijn eigen bekende wijze over zijn muntverzameling onder de titel „Jachtverhalen”. Daartoe had hij een kleine maar fraaie expositie ingericht van zijn gouden en zilveren munten in de hal van het Bonenfantenmuseum, hetgeen zeer gewaardeerd werd door talrijke aanwezigen.

Kring Oost-Nederland

(Secr.: Berg en Dalseweg 245, Nijmegen)

27e bijeenkomst op 14 april 1965 — Reeds op een bijeenkomst in het najaar van 1961 had Majoor J. H. Herweijer in zijn causerie over de munten van Gelre ook terloops de munten van Batenburg genoemd. Ditmaal was zijn voordracht geheel gewijd aan de hagemunterij, die deze heerlijkheid zo dikwijls in het middelpunt van de numismatische belangstelling heeft geplaatst. Aan de hand van voorbeelden uit zijn eigen collectie en enkele exemplaren uit het bezit van het Gemeentemuseum gaf hij een duidelijke uiteenzetting over de manier waarop de Batenburgse Heren zich ten koste van het algemeen belang wisten te verrijken.

28e bijeenkomst op 19 mei 1965 — Voor een klein maar zeer geïnteresseerd gehoor vertelde de heer A. M. Koelma uit Rotterdam een en ander over zijn belevenissen in het Nabije Oosten. Achtereenvolgens passeerden de landen van dit steeds zo woelige gebied de revue, waarbij de spreker aan de hand van een groot aantal munten uit zijn verzameling de invloed naging, welke cultuur en geschiedenis hebben gehad op de muntslag.

Kring Rotterdam
(Socr.: Mr J. R. Voûte, Postbus 2)
26e bijeenkomst op 3 maart 1965 — Te gast bij onze Haagse bureu hoorden wij een toelichting van Dr H. Enno van Gelder op de expositie van het Penningkabinet; de gezamenlijke bezichtiging en de onderlinge gesprekken maakten deze bijeenkomst tot een geslaagde kennismakingsavond.

27e bijeenkomst op 13 april 1965 — De heer M. J. van der Voort kwam ons naar

aanleiding van zijn reis naar de Hermitage in Leningrad iets vertellen over „Russische Numismatiek”, een onderwerp dat bij de meeste kringen reeds eerder ter sprake gekomen is. In Rotterdam bestond er veel interesse voor.

28e bijeenkomst op 11 mei 1965 — De jaarlijkse onderlinge veiling trok, zoals gewoonlijk, ruime belangstelling; er werden voor een bedrag ad bijna f 1400,— munten, penningen en bankpapier geveild.

GALERIE DES MONNAIES SA

Case postale 1293
LAUSANNE

St. François
SUISSE

MONNAIES

MEDAILLES

Liste des prix illustrée, sans frais

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrlandsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf
Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - **AMSTERDAM**

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.
Write for the Company's colorful descriptive publi-
cations.
Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem,
Israël.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEDEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition, linnen band, 30 /—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14 /—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16 /—.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MÉDAILLES, DÉCORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

SPINK AND SON, LTD.

5, 6 & 7 KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W. 1. - ESTABLISHED 1772
announce the publication of:

EUROPEAN CROWNS AND TALERS SINCE 1800

by John S. Davenport

This, the first of three volumes, is an amalgamation of the author's "European Crowns since 1800" and "German Talers since 1800".

The combined volume has been brought up to date before reprinting and a new valuation list compiled.

The next two volumes will be published during 1964-65. They will also be revised, and new valuation lists prepared.

Price: 42 Florins -Post free.

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

15e JAARGANG

No 4

OCTOBER 1965

VERWARRING ROND „PROEFMUNTEN” VAN LETLAND

Sinds enkele jaren duikt af en toe op muntenveilingen en in annonces van muntenhandelaren in de Verenigde Staten een objekt op (Afb. 1), dat als een zeldzame munt van Letland aangeduid wordt. Een paar voorbeelden hiervan zijn:

- 1 Hans M. F. Schulman, New York, Veilingkatalogus 23-24 januari 1959, p. 83, nr 1681: „Latvia, Unpublished silver dollersize 10 Cents (1922) but not accepted as the Gulden and cents values were not introduced. Maybe unique. Matt. proof. Plate (100.00)”
- 2 Abner Kreisberg, Beverly Hills, Calif., samen met Hans M. F. Schulman. Veilingkatalogus 21-24 maart 1962, p. 141, nr. 2171: „Latvia. Pattern 10 C. n.d. Bust of boy l. holding spear. Rev. Serpent around three oak-leaves. Uncir. silver Dollarsize. Struck in the Netherlands. (70.00)”
- 3 Abner Kreisberg, veilingkatalogus 25 november 1963, p. 128, nr. 3614: Latvia. . . . Pattern Crown. Silver. „10-C”. Large, Beautiful Piece. Size Approximately 41.5 MM. R-3 Exceedingly Rare. About Uncirculated (160.00)”

In al deze gevallen wordt de nominale waarde van deze munt als „10 Cents” resp. „10 C” aangegeven. Wanneer we de letter op de keerzijde echter nauwkeurig bekijken, blijkt dat deze de vorm heeft van een „G” en niet van een „C” (Afb. 2).

De vermelding van Hans Schulman, dat er een verband bestaat tussen deze munt en een in 1922 geprojec-

teerd maar niet aangenomen voorstel tot invoering van de munteenheden Gulden en Cent, maakt op niet-deskundigen een plausibele indruk. Deze bewering is echter niet juist; wel heeft in 1921 het Letlandse Ministerie van Financiën in verband met de munt-hervorming het woord „Franken” (in het Lets „Franks”) geopperd, maar Gulden en Cent zijn door niemand ooit voorgesteld.¹

Ik herinner mij, dat ik dit numismatische stuk kort voor de bezetting van de Republiek Letland door de USSR in de zomer van 1940 gezien heb bij

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor
Penningkunst

REDACTIE
J. P. Guépin
Dr. H. H. Zwager
J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES
¼ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning
Amsterdam

Afb. 1. Pseudo-proefmunt van Letland,
door Ede Telcs.

de bekende munt- en postzegelhandelaar Ed. Schneider in Riga. Hij bood mij deze aan als een gedenkpenning op het 10-jarig bestaan van de onafhankelijke Republiek Letland. De letter „G” heeft hij als een afkorting van het Letse woord „gadi” (jaren) geïnterpreteerd. Penningen behoorden toen (en ook nu) niet tot mijn studietoeken en ik heb daarom toen ook geen navraag gedaan naar de herkomst van dit object.

In 1959, toen ik Hans Schulman's aanbod van deze „proefmunt” vond, heb ik een berichtje gepubliceerd, dat het hier niet ging om een „on gepubliceerde munt”, maar om een penning.² Later heb ik hetzelfde vermeld in mijn publikaties over de betaalmiddelen in Letland, resp. in de Baltische staten.³

Dit jaar (1965) verscheen in „World Coins”, Vol. 2, Nr. 15, p. 227, een

advertentie van Hans Schulman. Onder het hoofd „Selected Rare Coins” vindt men daar: „43. Latvia. Large crown size silver 10 C, 1931, struck in Utrecht, Liberty. Rev. Value Unc. Extr. rare. Published only in Begeer's Cat. of Netherlands Strikings. \$ 100.00”. Dit stuk komt voor in de katalogus door Jhr. Ir. A. C. Von Weiler van alle penningen die tussen 1935 en 1960 door de Kon. Begeer geslagen zijn.⁴ De beschrijving luidt als volgt: „1936. 1041* Ontwerp-munt van Letland. Vz. Legendarische heldenfiguur uit het begin onzer jaartelling; langs de bovenrand: LATVIJA. Kz. Slang, zich kronkelend om eiketak, symbolische voorstelling van burgertrouw en zieleverering; met waarde aanduiding: 10 C. Mod.: E. Telcs, ⁵ 40 mm”.

Ook ditmaal wijkt dus het door Hans Schulman aangegeven jaar van vervaardiging - 1931 - af van het jaar, dat genoemd wordt in Von Weiler's boek. Bovendien is het duidelijk uit de titel van het boek, dat alle penningen in Voorschoten vervaardigd zijn en niet in Utrecht. Door Kreisberg en Hans Schulman wordt de voorstelling op de voorzijde als „boy” resp. „Liberty” aangeduid; Von Weiler vat deze als een „legendarische heldenfiguur” op. De hoofdbedekking van de man kan men een soort Phrygische muts noemen. Deze wordt, zoals bekend is, wel eens als zinnebeeld voor de Vrijheid gebruikt, maar voor de Letten is het geen symbool. De adder en de eiketak op de keerzijde daarentegen hebben wel een zekere

Afb. 2.

aanknoping met de slangenkultus van de Letten (en Litauers) in oude tijden en met de heilige bomen resp. wouden.⁶

Von Weiler heeft het stuk „ontwerpmunt” genoemd. Er bestaan echter nergens aanwijzingen, dat het Ministerie van Financiën van Letland zich ooit tot de Kon. Begeer gericht heeft met een opdracht tot vervaardiging van munten. Het was een raadsel voor mij wat toch wel voor de Kon. Begeer aanleiding tot het modelleren en slaan van deze voorwerpen geweest kon zijn. Gelukkig is het mij gelukt om dit raadsel op te lossen met de hulp van Jhr. Ir. A. C. von Weiler, wie ik hiervoor zeer dankbaar ben. Hij heeft zich hiertoe in verbinding gesteld met Dr. M. R. J. Brinkgreve, die vroeger directeur was van de penningfabriek; Von Weiler was zijn opvolger. Zijn mededelingen kunnen als volgt samengevat worden:

- 1 de kunstenaar Telcs heeft uit gebrek aan opdrachten in 1920 aan Dr. Brinkgreve voorgesteld om een muntontwerp voor de in 1918 gestichte Republiek Letland te maken. Het model voor dit stuk moet tussen 1920 en 1922 vervaardigd zijn. Afgietsels of een afgietsel daarvan zouden aan de President van de Republiek toegezonden worden, wat uiteindelijk, zoals nu gebleken is, niet gebeurd is.
- 2 in 1925, toen het Utrechtse bedrijf naar Voorschoten werd overgebracht, bevonden de bovengenoemde modellen zich nog in de verzameling van de fabriek. Von Weiler meent, dat hij in 1936, in de tijd van grote slapte in het bedrijfsleven, naar mogelijkheden gezocht heeft om de stempelmakers werk te verschaffen. Hij heeft toen de opdracht gegeven om stempels te maken voor deze „proefmunt”; maar op de afmeting van een penning, nl. 40 mm.
- 3 Von Weiler denkt, dat het hele idee van deze „proefmunt” eigenlijk een grapje was en dat Telcs

zich er helemaal niet om bekommerd heeft welke munteenheid in Letland gebruikt werd, maar dat hij 10 C (Von Weiler is van mening, dat de letter een „C” is), naar analogie van 10 Cent op het model gezet heeft.

Al deze verwarring is dus het gevolg van een grapje. Zoals blijkt uit de schildering van de gebeurtenissen die geleid hebben tot het ontstaan van dit stuk, is het nauw verbonden met de toenmalige ongunstige economische toestand en vooral met de verveling, die daar een gevolg van was. Toegegeven, dat onder zulke omstandigheden ook minder serieuze produkten gemaakt kunnen worden. Helaas heeft dit grapje aanleiding gegeven tot misverstanden, die in de tijd dat het ontwerp ontstond nog niet voorzien konden worden. Daarbij komt nog de ongelukkige formulering „ontwerpmunt” in Von Weiler’s katalogus. Iedereen denkt bij deze definitie onwillekeurig, dat de Kon. Begeer een officiële opdracht van het Ministerie van Financiën van Letland gekregen heeft voor het maken van een proefmunt, en dat de fabriek deze toen ook gemaakt heeft. Het was beter geweest, als bij de katalogisering een nadere omschrijving gegeven was die elk misverstand uitsloot, b.v. „onofficiële pseudo-munt”.

Het kan de Kon. Begeer echter niet verweten worden, dat zij willens en wetens geprobeerd heeft verzamelaars om de tuin te leiden. Dit is echter wel het geval bij andere „proefmunten” van Letland. De penningfabriek Huguenin Frères & Cie, Le Locle, die inderdaad de opdracht kreeg om munten voor Letland te vervaardigen, sloeg in 1922/23 (met het jaartal 1922) de volgende denominaties: 1, 2, 5 Santimi (in brons) en 10, 20, 50 Santimi (in nikkel).⁷ Bovendien werd door deze fabriek echter een aantal van deze munten ook in aluminium-brons en zilver⁸ geslagen. Er was geen enkele reden om dit te doen en de fabriek had hiertoe ook het recht niet,

daar het metaal van deze munten bij de wet van 31 augustus 1922 vastgesteld was⁹ en Huguenin van het Letse Ministerie van Financiën bindende richtlijnen hierover gekregen had. Deze - illegaal geslagen - munten zijn als „bijzondere zeldzaamheden” aan de markt gekomen. O.a. ook bij Hans Schulman tegen een prijs van \$ 10,— tot \$ 40,— per stuk!¹⁰ De stukken van 1, 2 en 5 Santimi in aluminium-brons, dubbel zo dik als wettelijk vastgesteld was en voorzien van het monogram HF (Huguenin Frères), kon men bij de muntenhandel M. C. Hirsch, Stockholm, voor Zw. Kr. 400,— (= ca. f 280,—) kopen. Deze „proefmunten” werden dus opzettelijk gemaakt met het oog op de verzamelaars. Zij worden niet openlijk door de fabriek verkocht, maar „onder de toonbank”. De Kon. Begeer daarentegen, levert het stuk van Telcs aan ieder, die er interesse voor heeft, in onbeperkt aantal. De prijs voor een exemplaar in verzilverd brons is slechts f 8,50, voor een exemplaar in zilver f 25,25. In Von Weiler's katalogus is nr. 1041 voorzien van een sterretje. Voorin het boek wordt verklaard: „De met * aangeduide penningen zijn voor het publiek verkrijgbaar”. Hans Schulman kon dit dus ook weten (vgl. zijn hiervoren geciteerde aankondiging in „World Coins”) maar desondanks duidt hij in zijn katalogi etc. dit stuk aan als een zeldzaamheid en vraagt hij er een prijs van \$ 100,— voor.

Het zou interessant zijn te weten, hoeveel exemplaren van dit stuk tussen 1936 en 1965 geslagen zijn. De Kon. Begeer kon hierover echter helaas niets mededelen.

Er moet een einde gemaakt worden aan de misleiding van de verzamelaars met deze „zeldzame proefmunt”, waarvoor zij grote bedragen aan de muntenhandelaren betalen. Het is echter niet wenselijk om de vervaardiging ervan stop te zetten, omdat er misschien mensen zijn, die het werk van Telcs verzamelen en dezen mo-

gen niet gestraft worden voor iets, waar zij geen schuld aan hebben. Misschien zou de Kon. Begeer de suggestie in overweging willen nemen om dit stuk alleen te leveren met een - diep ingeslagen - instempeling, b.v. „geen munt” in het Hollands of Engels?

Stockholm 1965 A. Platbärzdis

¹ A. Platbärzdis, „Die Münzen und das Papiergeld Estlands, Lettlands und Litauens” (hieronder als PI afgekort), Stockholm 1953, p. 81, resp. 1957 (P II), p. 86; Latvijas naudas (P III), Stockholm 1960, p. 3.

² Machinācijas ar Latvijas monētām. Laiks, Brooklyn, USA, 7.3.1959.

³ P III, p. 6; „Die Zahlungsmittel Estlands, Lettlands, Litauens und die lokalen Ausgaben 1807—1941, (P IV), Stockholm 1963, p. 16.

⁴ Naamloze Vennootschap Koninklijke Begeer, Ateliers voor edelsmeed- en penningkunst, Voorschoten. Penningen geslagen of gegoten in de jaren 1935—1960. Deel V. Beschreven door Jhr. Ir. A. C. von Weiler. (Leiden 1960), p. 16. Deze verwijzing dank in aan mijn kollega drs. G. van der Meer, Den Haag, die ook haar bemiddeling verleend heeft voor mijn contact met de heer Von Weiler. Hiervoor en voor haar vertaling van mijn artikel in het Nederlands ben ik haar zeer dankbaar.

⁵ Ede Telcs; beeldhouwer; geb. 1872; eigenlijke grondlegger van de moderne Hongaarse penningkunst. Studeerde in Boedapest en Wenen van mei 1920 tot juni 1922 ononderbroken in Utrecht. (Lajos Huszár en Béla v. Procopius (bew. door) „Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn”, Boedapest 1932, p. 440). Gest. 1948.

⁶ Over de gewoonten, het bijgeloof, etc. in het Baltische gebied heeft Olaus Magni in de vorm van ikonografische tekeningen op zijn „Carte marina” gegevens verstrekt. Vgl. Arnolds Spekke: „Baltijas jūra senajās kartēs”. (De Oostzee op kaarten in de oudheid) Stockholm 1959, pl. X.

⁷ P I, p. 91, 92, 94; P II, p. 96, 97, 99; P III, p. 17-21; P IV, p. 19, 20.

⁸ Uitvoerige gegevens, met afschriften van de brieven van Huguenin, zijn te vinden in P III, p. 19-21.

⁹ P I, p. 82; P II, p. 87; P III, p. 4, 17; P IV, p. 19.

¹⁰ Vgl. zijn veilingkatalogus 23-24 januari 1959, p. 104, Nrs. 2166-8 en „New Series List 102”, Nrs. 263-5.

VARIETEIT VAN DE IN SAN FRANCISCO GESLAGEN DUBBELTJES

In het algemeen gesproken zijn de in de Verenigde Staten in de jaren 1943 t/m 1945 voor Nederland geslagen guldens, kwartjes en dubbeltjes (Schulman nrs. 1055 t/m 1062a), behoudens de munt- en muntmeestertekens, geheel gelijk aan de tot 1941 in Utrecht geslagen overeenkomstige munten. Niettemin zijn zij zelfs in gebruikte toestand bij de eerste oogopslag te herkennen door hun veel scherpere afslag, speciaal voor wat betreft de haarlijnen van de kop op de voorzijde en de nerven van de bladeren in de krans rond de waarde en het jaartal op de keerzijde. Voorts zijn er duidelijke verschillen in het jaartal. De Utrechtse guldens van 1940, de kwartjes van 1940 en 1941 en de dubbeltjes van 1941 vertonen een open „vier”. Alle in Amerika geslagen Nederlandse munten daarentegen hebben dichte cijfers „vier”. Het laatste cijfer van het jaartal is steeds in het stempel veel dieper gegraveerd dan het derde cijfer. Dit valt speciaal op bij de munten geslagen te San Francisco, waar dit derde cijfer soms gedeeltelijk is weggezakt. In de munten met het jaartal 1943 is het cijfer „drie” — voorzover kon worden nagegaan — altijd enigszins beschadigd. Het lijkt er op of dit cijfer in de stempel is gewijzigd.

Er is echter nog een duidelijk verschil te constateren in het derde cijfer van het jaartal bij de munten geslagen te Philadelphia en bij die geslagen te Denver en San Francisco. Dit derde cijfer — een vier dus — is bij de munten met de letter P aan de voorzijde scherp gepunt. Het liggende streepje is hier nagenoeg recht. Bij de munten met de letters D of S is deze „vier” aan de voorzijde duidelijk afgerond en het liggende streepje is korter en loopt voorbij de staande balk van de vier schuin omhoog. Een min of meer toevallige beschouwing van een vrij grote partij te San

Francisco geslagen dubbeltjes bracht nu (slechts) één exemplaar te voorschijn met een zeer duidelijke puntige „Philadelphia”-vier.

Het zal op prijs worden gesteld als de lezers hun voorraad eens willen nazien en mij het voorkomen van meer exemplaren van deze weliswaar vrij minuscule, doch niettemin toch opvallende variëteit willen melden.

F. J. BINGEN

BINNENLANDS NIEUWS

MUNTENTENTONSTELLING BIJ DE SPAARBANK TE ROTTERDAM

Ter gelegenheid van de Wereldspaar-
dag 1965 zal de Spaarbank te Rotterdam gedurende de maand oktober in het Hoofdkantoor aan de Botersloot een tentoonstelling houden van Antieke en Moderne Munten.

De munten zijn afkomstig van het Koninklijk Penningkabinet in Den Haag en het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam, die ook de inrichting van de vitrines verzorgden.

In de eerste vitrine wordt primitief geld getoond, in de tweede Chinese munten, de derde bevat Aziatische munten, dan volgt een vitrine Griekse munten en een met Romeinse, waarna nog vitrines volgen gewijd aan de Middeleeuwse numismatiek, de Daalder, Gouden Munten, Munten van de Republiek en Munten van het Koninkrijk der Nederlanden, terwijl de reeks besloten wordt met Moderne Buitenlandse Munten.

De Spaarbank te Rotterdam hoopt op deze wijze bij te dragen tot een beter begrip van een eeuwenoude functie van het geld, o.a. als middel tot ruilen en sparen.

Behalve de spaarders bij de bank zijn ook andere belangstellenden, en wel speciaal de verzamelaars uit Rotterdam en omgeving, van harte welkom. De tentoonstelling is geopend van 9-5, zaterdags en zondags gesloten. De toegang is vrij.

H. Enno van Gelder, *De Nederlandse Munten*, Aula Boeken, Utrecht 1965, f 3.90.

In brieven van beginnende verzamelaars aan het Koninklijke Penningkabinet komt veelvuldig de vraag voor, of er niet een boekje is, waarin alles staat over Nederlandse munten. Tot nu toe moest het antwoord steeds luiden, dat er een groot aantal boeken bestaat dat een gedeelte van dit onderwerp behandelt, maar dat het gebied te uitgebreid is en de materie te ingewikkeld voor een samenvattende behandeling. Alleen iemand, die volkomen deskundig is op ieder gebied van de Nederlandse numismatiek in iedere periode, zou een dergelijke haast onmogelijke taak op zich kunnen nemen. De redacteuren van de Aula-reeks hebben zo'n expert gevonden in Dr. van Gelder, met het gevolg, dat verzamelaars van Nederlandse munten nu voor het eerst de beschikking gekregen hebben over een handboek, dat niet alleen een systematisch overzicht en een beschrijving geeft van alle muntsoorten, die ooit in het tegenwoordige Nederland geslagen zijn, maar dat deze muntslag ook plaatst in het kader van de zo gecompliceerde politieke en economische ontwikkelingen in dit lange tijd verbrokkelde gebied. Het boek valt uiteen in een historisch en in een systematisch gedeelte. Het eerste is verdeeld in een achttal hoofdstukken, die weer in kleinere onderverdeeld zijn en die achtereenvolgens de voornaamste perioden uit de Nederlandse numismatische geschiedenis behandelen. Het begint bij de Merovingische en eindigt bij de tegenwoordige munten.

Als belangrijkste fenomeen komt telkens weer naar voren, de grote differentiatie van muntsoorten en -stelsels en de voortdurende pogingen tot

grotere uniformiteit. In de Middeleeuwen zien wij deze pogingen steeds mislukken, maar onder het Bourgondische gezag komt een zekere eenheid tot stand, die echter na de opstand van de Noordelijke gewesten weer te niet gedaan wordt. Na de munthervorming van 1694 wordt het doel eindelijk bereikt, voorzover de toenmalige omstandigheden dit toelieten, maar pas na de hermunting onder Koning Willem II kan er van een werkelijke eenheid van de Nederlandse Munt gesproken worden. De auteur geeft ons een helder inzicht in de samenhang en achtergrond van de wirwar van tegenstrijdige monetaire maatregelen.

Het systematisch gedeelte begint met een overzicht per provincie van alle muntheren in Nederland en de plaatsen waar zij gemunt hebben. Daarna worden de Bourgondische vorsten nog eens apart besproken. Hun titel, wapen en de gewesten, waar zij munten geslagen hebben, worden voor iedere vorst gegeven. Dan volgt een gedetailleerde behandeling van het muntstelsel van de Republiek. Hier zijn alle gegevens te vinden over de wapens, spreuken, titels, munt- en muntmeestertekens van de afzonderlijke gewesten en steden. Daarna komt een bespreking van iedere muntsoort, die tijdens de Republiek geslagen is. Behalve de typebeschrijving, wordt het gewicht, gehalte, koers en periode van vervaardiging gegeven. Iedere soort wordt met uitstekende foto's geïllustreerd, trouwens ook de rest van het boek staat vol met illustraties van munten, zodat het ook gebruikt kan worden voor het determineren van alle Nederlandse muntsoorten.

Verder bevat het boek koerstabellen voor de voornaamste gouden en zilveren munten in de 16e en 17e eeuw en de belangrijkste buitenlandse rekenmunten aan het eind van de 18e eeuw, een lijst van de belangrijkste numismatische werken en van openbare verzamelingen van Nederlandse munten en een verklarend register

van muntnamen. Ondanks het pocket-formaat een belangrijk handboek met een zeer rijke inhoud.

G. v. d. M.

Bibliothèque Royale de Belgique,
Cabinet des Médailles, *Études Numismatiques* 3, Bruxelles 1965

In vele landen, als bijvoorbeeld Duitsland, en ook Nederland, is de laatste jaren een begin gemaakt met de systematische bewerking van de Romeinse muntvondsten.

In België is het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek in Brussel begonnen met de bewerking en uitgave van de Belgische vondsten, vooreerst alleen van de schatvondsten. Zo zijn in 1960 door mej. J. Lallemant en de heer M. Thirion een zevental derde-eeuwse muntvondsten uit het museum in Namen gepubliceerd als eerste deel van een reeks, die alle Romeinse schatvondsten zal bevatten. Van diverse herkomst zijn de vier vondsten die nu in het derde deel van de *Études numismatiques* bijeen gebracht zijn. Na een verbindende inleiding van Prof. J. Lafaurie uit Parijs wordt door de heer Thirion een koperschatvondst uit de laatste regeringsjaren van Konstantijn de Grote beschreven, gevolgd door twee koperschatvondsten uit het eind van de vierde eeuw en een van solidi uit de Frankische tijd, deze drie bewerkt door mej. Lallemant. Alle beschrijvingen bestaan uit een uitvoerige inleiding met de vondstomstandigheden, de samenstelling van de vondst en de datering, gevolgd door een zeer uitgebreide katalogus, waarin alle gegevens van de munten afzonderlijk worden vermeld. Op deze wijze is een waardevol geheel tot stand gekomen, dat zeker zal bijdragen tot een beter verstaan van de verschillende perioden.

JOH. S. BOERSMA

BUITENLANDS NIEUWS

Zoals reeds vroeger bericht werd, vierde in het begin van juni de *Société Française de Numismatique* haar honderdjarig bestaan met een feestelijk kongres, dat behalve door talrijke leden door een groot aantal buitenlandse numismatici werd bijgewoond. In de officiële openingszitting schetste voorzitter Dr. P. Bastien de geschiedenis van het eerbiedwaardige genootschap, die in het te verschijnen jubileumnummer van de *Revue Numismatique* uitvoeriger behandeld zal worden. Daarna brachten een vijftiental vertegenwoordigers van buitenlandse zusterverenigingen gelukwensen over. De volgende dagen waren gewijd aan een reeks korte wetenschappelijke mededelingen, zoals die op de maandelijke zittingen in het Cabinet des Médailles gebruikelijk zijn. De belangrijkste hiervan waren die van Dr. M. Hoc over de opvattingen van de Humanisten over het muntwezen, van Dr. C. H. V. Sutherland over de Symboliek van de bronzen munten van Augustus, van Dr. L. Mildenberg over de gouden realen van Karel van Anjou en van Mr. C. Martin over het Mauritiuskruis op munten van Savoye. Van Nederlandse zijde werd gesproken door Drs. J. Sprenger over de Munt te Maastricht. Excerpten uit de toespraken en voordrachten zijn inmiddels opgenomen in het juninummer van het Bulletin van de Société.

Tegelijk was in de stijlvolle zalen van de Monnaie een jubileumtentoonstelling ingericht samengesteld uit inzendingen van 12 Franse en buitenlandse penningkabinetten, die ieder een zelfgekozen thema - in vele gevallen betrekkingen met Frankrijk - behandelde, zoals „Anglo-Gallic” munten (Londen), Engelse tokens betreffende de Franse Revolutie (Oxford), Zuid-

Nederlandse imitaties van Franse typen (Brussel), Penningen van Hugenoten (Den Haag), portretten van Fransen door Zwitserse kunstenaars (Zürich). Het Cabinet des Médailles toonde een ruime keuze uit de talrijke verzamelingen van leden van de Société die in de loop van een eeuw in zijn bezit zijn overgegaan. De expositie werd afgesloten met een overzicht van de geschiedenis van de Société uit haar archief en met een door de A.I.N.P. ingerichte tentoonstelling van allerlei falsificaties. Een uitvoerige, fraai geïllustreerde katalogus, getiteld *Centenaire de la Société Française de Numismatique* werd door de Munt verzorgd.

Tenslotte werd aan alle deelnemers een exemplaar van de door Raymond Joly ontworpen en door de Monnaie uitgevoerde jubileumpenning uitgereikt.

Tegelijk met dit jubileumkongres, dat in de morgenuren bijeenkwam, werd op de middagen in hetzelfde gebouw een door de A.I.N.P. samengeroepen internationaal kongres tegen muntvervalsingen gehouden, waaraan naast de leden van deze organisatie van munthandelaren een groot aantal vertegenwoordigers van penningkabinetten en numismatische verenigingen deelnam. Uitvoerig werd de huidige situatie in verschillende landen besproken, waarbij in het bijzonder aandacht besteed werd aan de zeer uiteenlopende mogelijkheden die wetgeving en jurisprudentie voor vervolging bieden. Het kongres hechtte in beginsel zijn goedkeuring aan een aantal moties - waarvan de tekst nog nauwkeurig geformuleerd zal worden - die uitbreiding van de tegen valse munterij bestaande sankties tot vreemde en buiten omloop gestelde munten, benevens kenmerking van moderne naslagen van oudere munten verlangen.

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

Op zaterdag 3 juli 1965 werd te Delft de zomervergadering van het Gezelschap gehouden. De leden werden bijzonder gastvrij ontvangen in het Huis Lambert van Meerten door de voorzitter en sekretaris van de Stichting Oude Kunst- en Antiekbeurs, waarna een bezoek werd gebracht aan deze beurs in het museum Het Prinsenhof. De prachtige kunstvoorwerpen, die hier bijeengebracht waren werden zeer bewonderd; de grootste aandacht trok echter de stand van N.V. Jacques Schulman.

Na de lunch in Hotel-restaurant Central vond de huishoudelijke vergadering plaats in de Waalse Kerk. De notulen van de vorige vergadering werden ongewijzigd goedgekeurd. Vervolgens herdacht de vergadering het overleden lid J. van der Warf.

Tot lid van het Genootschap werden benoemd: Mrs. E. Clain-Stefanelli te Washington (DC), USA; M. Dubbel te Dahlhausen (West-Duitsland); J. Duplessy te Parijs; Pater G. C. A. Elbers te Mook; Ir. L. Eyssen te Roermond; M. M. Groenewege te Zwolle; B. Kruysen te Venray; J. Menten te Roermond; A. Moron te Willemstad (Cur.); W. A. v. Ommen te Vaassen; D. J. Pierik te Groningen; F. C. A. van Raesfeld Meijer te 's-Gravenhage; L. Tilli te Stein; Vereniging Oudheidkamer Twenthe te Enschede; P. C. de Vries te Rotterdam; Drs. G. H. J. van der Werf te Beek. De benoeming van twee personen werd nog aangehouden, daar geen van de leden hen kende en hun door henzelf aangevraagde kandidatuur dus door niemand ondersteund werd. Voortaan zullen de namen van de voorstellen de leden op de konvokatie bekend gemaakt worden.

In de vakatures ontstaan door het aftreden van Dr. H. Enno van Gelder

en Jhr. Ir. A. C. von Weiler werden bij akklamatie benoemd: Mej. drs. G. van der Meer, sekretaresse, en Drs. J. Vinkenburg, assessor, terwijl Dr. A. J. Bemolt von Loghum Slaterus als vice-voorzitter zal optreden.

Als blijk van waardering voor de deskundigheid en het enthousiasme waarmee Jhr. von Weiler sinds 1934 als bestuurslid het Genootschap heeft gediend, benoemde de vergadering hem bij akklamatie tot erelid hiervan. Op voorstel van de Kommissie van Redaktie van het Jaarboek werd vervolgens aan Dr. van Gelder de erepenning van het Genootschap toegekend als beloning voor de vele baanbrekende numismatische artikelen, die hij sedert 1946 in het Jaarboek heeft gepubliceerd. Dit besluit werd met bijzonder veel bijval door de vergadering begroet.

De aftredende sekretaris bracht daarop een kort verslag uit over 1964, waaruit bleek, dat het ledental vrijwel stationair gebleven was. De verhoging van de contributie heeft dus geen moeilijkheden veroorzaakt. Verwacht wordt, dat in 1965 het getal van de leden weer zal toenemen. De toezeggingen voor kopij voor het Jaarboek en De Geuzenpenning zijn op het ogenblik bevredigend.

Het financieel verslag over 1964 door de penningmeester werd goedgekeurd. De rekening kon met een batig saldo worden afgesloten. Na rapport van de Kascommissie werd aan de penningmeester décharge verleend voor zijn beheer over 1964. De begroting voor 1965 werd als volgt vastgesteld:

Contributies	f 5.650,—
Verkoop publikaties	350,—
Rente	150,—
	f 6.150,—
Jaarboek	f 5.500,—
De Geuzenpenning	450,—
Diversen	200,—
	f 6.150,—

Tot leden van de Kaskommissie 1965 werden benoemd de heren H. F. A. Smaling en Mr. J. R. Voûte. Voorgesteld werd de najaarsvergadering 1965 te Nijmegen te houden, en, in verband met het 150-jarig bestaan van het Kon. Penningkabinet in mei 1966, de voorjaarsvergadering 1966 te 's-Gravenhage.

Bij de rondvraag deelde de heer Beuth het een en ander mede over reakties in de Tweede Kamer op zijn artikelen, waarin hij aandringt op het vervaardigen van herdenkingsmunten in zilver en het vervangen van de zilveren gulden door een nikkelen. De heer Voûte gaf een korte toelichting bij een door hem ontworpen administratiekaart voor een middelgrote verzameling van munten van Republiek en Koninkrijk. Op vragen van enkele leden, waarom sommige boekbesprekingen en artikelen in het Jaarboek in vreemde talen gepubliceerd worden, antwoordde Dr. van Gelder, dat hieraan in enkele gevallen de voorkeur gegeven wordt, wanneer het onderwerpen betreft, die in internationaal verband bestudeerd worden. De Nederlandse bijdrage tot de discussie zou in de eigen taal niet tot zijn recht komen.

Na het huishoudelijke gedeelte volgden enkele voordrachten. Dr. P. Schlemper had als vertegenwoordiger van het Genootschap het jubileumcongres bij het 100-jarig bestaan van de Société Française de Numismatique bijgewoond en bracht hierover verslag uit. Tegelijk heeft te Parijs het 1er Congrès International d'Etude et de Défense contre les Falsifications Monétaires plaatsgevonden, waarover de heer Schulman iets vertelde. Beide kongressen werden elders in dit nummer uitvoeriger besproken. Tenslotte hield Dr. van Gelder een korte voordracht over „De portretpenningen van Hugo de Groot”. Hij wees er op, dat portretpenningen, behalve voor stadhouders en nationale zeehelden, in Nederland in de 17e eeuw ongewoon zijn. Daarom is het

opvallend, dat er penningen bestaan met portretten van de De Witten, Oldenbarneveldt, Hugo de Groot, allen in ongenade gevallen. Deze penningen zijn na hun dood gemaakt en wel door Smeltzing en Arondeaux in de periode 1680—1700, toen men op grote schaal begon penningen te verzamelen en de medailleurs deze uit commercieel oogpunt gingen vervaardigen. Aan de hand van een versje van Gerard Brandt van 1681 wist de spreker de penningen op De Groot precieser te dateren en een nader licht te werpen op de redenen, waarom deze uitgegeven werden. Hij ging tevens nader in op de vorm van de portretten en de keerzijden van deze penningen. Een meer uitvoerige beschouwing over dit onderwerp is verschenen in *Numismatiska Meddelanden* 30 (1965).

Tetradrachme van Hadrianus met op de kz. tronende Serapis, 135 n. C.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Ten behoeve van de administratie van de bibliotheek worden geregeld de titels van binnengekomen boeken en overdrukken op stencil gezet. Aan belangstellenden zal gaarne een exemplaar van deze lijsten — die met ongeregelde tussenpozen verschijnen — kosteloos worden toegezonden. Toezending kan schriftelijk worden aangevraagd aan het Kon. Penningkabinet, Zeestraat 71b, 's-Gravenhage.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Onlangs is door het Penningkabinet een reeks Alexandrijnse tetradrachmen uit de Romeinse tijd aangekocht, die opvalt door de goede kwaliteit van de stukken.

Deze, ook bij de verzamelaar niet onbekende, munten vormen de voortzetting van de zilveren tetradrachmen der Ptolemaeën, waarvan de uitgifte wordt beëindigd als Egypte in Romeinse handen valt. Eerst onder Tiberius worden in Alexandrië opnieuw tetradrachmen geslagen, nu evenwel niet meer van zilver, maar van biljoen, een alliage van zilver en koper. Ook die van de laatste Ptolemaeën waren al van dit materiaal vervaardigd. Het aanvankelijke percentage van 25% zilver loopt spoedig terug en bedraagt eind tweede eeuw nog slechts de helft; tegen 300 is het vrijwel tot nul gereduceerd.

De vier-drachmen stukken, die in Egypte circuleren met een waarde van één denarius, vertonen evenals deze op de voorzijde het portret van de regerende keizer. De keerzijden geven een indruk van de verschillende invloeden die het als Griekse stad gestichte Alexandrië onderging: men vindt zowel Oud-egyptische als Romeinse voorstellingen. Uit de Egyptische wereld komen Isis, Harpokrates en de vanouds vereerde dieren, uit de Romeinse allerlei personifikaties als Concordia en Spes, maar dan onder hun Griekse benaming. Ook de keizertituluur is trouwens in het Grieks gesteld.

Op de Griekse Zeus-voorstelling geïnspireerd is de hier afbeelde Serapis op een tetradrachme van Hadrianus. De god Serapis genoot in Alexandrië een bijzondere verering.

JOH. S. B.

BUITENLANDS NIEUWS

Het lag voor de hand, dat als plaats van bijeenkomst voor de Deutsche Münzforschertag, waar vakmensen en verzamelaars uit de Bondsrepubliek elkander geregeld ontmoeten, dit jaar Aken gekozen werd. Daar werd immers deze zomer als tiende in de reeks van internationale tentoonstellingen onder auspiciën van de Raad van Europa de expositie Karl der Grosse, Werk und Wirkung, in het op de grondslagen van de Karolingische palts gebouwde Raadhuis gehouden. De omvangrijke reeks uit geheel Europa met grote energie en kennis van zaken bijeengebrachte voorwerpen — handschriften, boek-illustraties, ivoren, goudsmeedwerk, sculpturen enz. — omvatte ook een grote groep munten en muntsieraden uit de periode van Karel de Grote, die nog wel nooit in zo grote volledigheid samengebracht waren. Een dikke catalogus legt de resultaten van het speurwerk vast.

Het programma van de numismatische bijeenkomst was ook in hoofdzaak aan de numismatiek van de karolingische periode gewijd. Dr. M. R. Alföldi hield een lezing over het Byzantijnse keizerportret, Dr. K. Skaare uit Oslo sprak over Karolingische schatvondsten in Skandinavië, Dr. G. Hatz over de Tielse penningen van de 11e eeuw in Zweedse schatvondsten, Prof. Hävernicks uit Hamburg over sagen over verborgenschaten en de werkelijkheid van de schatvondsten, Prof. Schwartz sprak over de verering van Karel de Grote in Zürich, Dr. Wielandt en Prof. Jäger behandelden onderwerpen van de middeleeuwse numismatiek, terwijl tenslotte Prof. Berghaus over muntsieraden sprak.

Een excursie naar Maastricht, Luik en Hoei besloot de geslaagde bijeenkomst, waaraan ook verschillende buitenlandse gasten hadden deelgenomen.

KON. NED. GENOODSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

Van het Jaarboek voor Munt en Penningkunde zijn nog verkrijgbaar à f 8 per stuk voor leden en voor niet-leden à f 16, de jaargangen 1914 tot en met 1919; 1928 tot en met 1931; 1933 tot en met 1945; 1948 tot en met 1950 en van 1956 en verder.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr. Keizersgracht 448)

164e bijeenkomst op 16 juni 1965 — De Numismatische Kring Amsterdam sloot het seizoen met een lezing van de heer P. J. Soetens, getiteld „150 jaar Nederlandse Bankbiljetten”. Bij deze interessante voordracht werden vele bankbiljetten getoond, van de oudste alleen copieën.

Kring Limburg
(Secr.: Sint Hubertuslaan 25, Maastricht)

55e bijeenkomst op 29 mei 1965 — Op deze druk bezochte bijeenkomst hield de Leuvense professor Paul Naster een lezing getiteld „De munten van Byblos tot Alexander de Grote (plm. 332)”. Aan de hand van verschillende lichtbeelden werd een overzicht gegeven van de verschillende munten geslagen te Byblos, welke de enige Phoenicische stad is, wier munten ons de namen van enige koningen doen kennen.

56e bijeenkomst op 26 juni 1965 — Deze bijeenkomst had plaats te Aken in de Stadsparkasse alwaar een tentoonstelling was ingericht getiteld: Münzen und Medaillen als Schmuck und Zierrat”. Onze leden werden door Dipl. Ing. P. Schings hartelijk begroet en vervolgens rondgeleid. Na afloop had in het lokaal In der Erholung in de Reihstrasse een gezellig samenzijn plaats met de leden van de Aachener Münzfreunde. Een zeer geslaagde namiddag.

L. FORRER'S
THE BIOGRAPHICAL DICTIONARY
OF MEDALLISTS
(8 volumes)

SPINK & SON, LTD.

announce
the reprint of this most important work.
Subscription price — £65 (\$186)

Full details and subscription form available from:
5, 6 & 7, King Street, St. James's, London, S.W.1.

GALERIE DES MONNAIES SA

Case postale 1293

St. François

LAUSANNE

SUISSE

MONNAIES

MEDAILLES

Liste des prix illustrée, sans frais

THE ANNUAL BIG SCHULMAN
FOREIGN FALL AUCTION

2000 Crowns (Arlow Coll. & others) of the world, many German
500 foreign gold, ancients, foreign proofsets, minors, odd & curious
including the rare Russian Constantine Ruble 1825

will be held together with the

SECOND ALLIED NUMISMATIC CONVENTION

at the

ROOSEVELT HOTEL
Madison Avenue & 45th Street
New York City

NOVEMBER 18, 19, 20, 1965
Catalogue Release October 15, 1965

If not on our mailing list, send \$3.00 for catalogue and prices realized and all
our other publications for one year, including the *Schulman-Kreisberg Waldorf-
Astoria Sale* May 20, 21, 1966.

HANS M. F. SCHULMAN

545 Fifth Avenue
New York, N.Y. 10017

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van: "SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische
artikelen en prijslijsten 14 /— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby,
1964 Edition, linnen band, 30 /—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England,
gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values"
gebrocheerd 16/—.

Monnaies et Médailles - Jetons - Sceaux - Décorations

Librairie numismatique

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF — VERKAUF — VERSTEIGERUNGEN

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”
Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1961	f 20,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
	Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

N.V. KONINKLIJKE BEGEER VOORSCHOTEN
(HOLLAND)

PENNINGEN — EDELSMEEDWERKEN
RIDDERORDEN EN ERETEKENEN
SPORTMEDAILLES EN INSIGNES

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israël.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES
COINS AND MEDALS

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles
Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL A.B.

Norrlandsgatan 8—10
Stockholm 7

Box 7292
Schweden

Ankauf
Verkauf

MÜNZEN UND MEDAILLEN

ILLUSTRIERTE PREISLISTEN KOSTENLOS